

*Це неофіційний переклад оригінального документу,
написаного англійською мовою;
у випадку розбіжностей просимо звертатися
до оригіналу англійською мовою*

**Управління Верховного комісара
Організації Об'єднаних Націй з прав людини**

**Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні
16 лютого – 15 травня 2017 року**

Please recycle

Зміст

	Пункти	Стор.
I. Резюме.....	1–15	1
II. Право на життя, свободу, безпеку та особисту недоторканність	16–68	4
A. Міжнародне гуманітарне право під час ведення бойових дій	16–26	4
B. Жертви серед цивільного населення	27–29	7
C. Зниклі безвісти	30–31	9
D. Позасудові страти, позбавлення волі, насильницькі зникнення, катування і жорстоке поводження та сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом	32–68	9
1. Позасудові страти	33–36	9
2. Незаконне та свавільне позбавлення волі, насильницькі зникнення і викрадення.....	37–45	10
3. Катування та жорстоке поводження	46–58	12
4. Обмін затриманих осіб	59–61	15
5. Переміщення ув'язнених до початку конфлікту осіб на територію, що контролюється Урядом	62	16
6. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом	63–68	16
III. Відповідальність за порушення прав людини і здійснення правосуддя	69–98	18
A. Резонансні справи щодо актів насильства, пов'язаних із масовими протестами та порушенням громадського порядку	71–82	18
1. Відповідальність за вбивства протестувальників на Майдані	72–76	18
2. Відповідальність за насильство 2 травня 2014 року в Одесі	77–80	20
3. Відповідальність за насильство 31 серпня 2015 року в Києві	81–82	20
B. Відповідальність за порушення прав людини на сході	83–88	21
C. Право на належну судову процедуру і на справедливий судовий розгляд та випадки втручання у незалежність судових органів	89–92	23
D. Вплив озброєних груп на ситуацію з правами людини	93–98	24
IV. Основоположні свободи	99–114	26
A. Свобода пересування	99–103	26
B. Свобода думки і на вільне вираження поглядів	104–109	28
C. Свобода об'єднань, мирних зібрань та свобода релігії або переконань ..	110–113	29
D. Дискримінація осіб, які належать до меншин	114	30
V. Економічні та соціальні права	115–139	30
A. Право на соціальний захист	117–121	31
B. Становище внутрішньо переміщених осіб	122–126	32
C. Права на житло, землю та інші об'єкти власності	127–131	34
D. Гуманітарна ситуація	132–135	35
E. Право на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я ..	136–139	36
VI. Права людини в Автономній республіці Крим та місті Севастополь	140–174	37
A. Здійснення правосуддя та право на справедливий судовий розгляд	141–145	37
B. Умови тримання під вартою	146–152	38
C. Призов на військову службу	153	40
D. Права на житло, землю та інші об'єкти власності.....	154–159	40
E. Право на освіту	160–162	41
VII. Зміни у законодавстві та інституційні реформи	163–174	42
A. Зміни у законодавстві	166–167	42
B. Реформа кримінального правосуддя	168–170	43
C. Судова реформа	161–173	44
D. Національні інституції з прав людини	174	44
VIII. Технічне співробітництво та інституційний розвиток	175–179	45
IX. Висновки та рекомендації	180–189	46

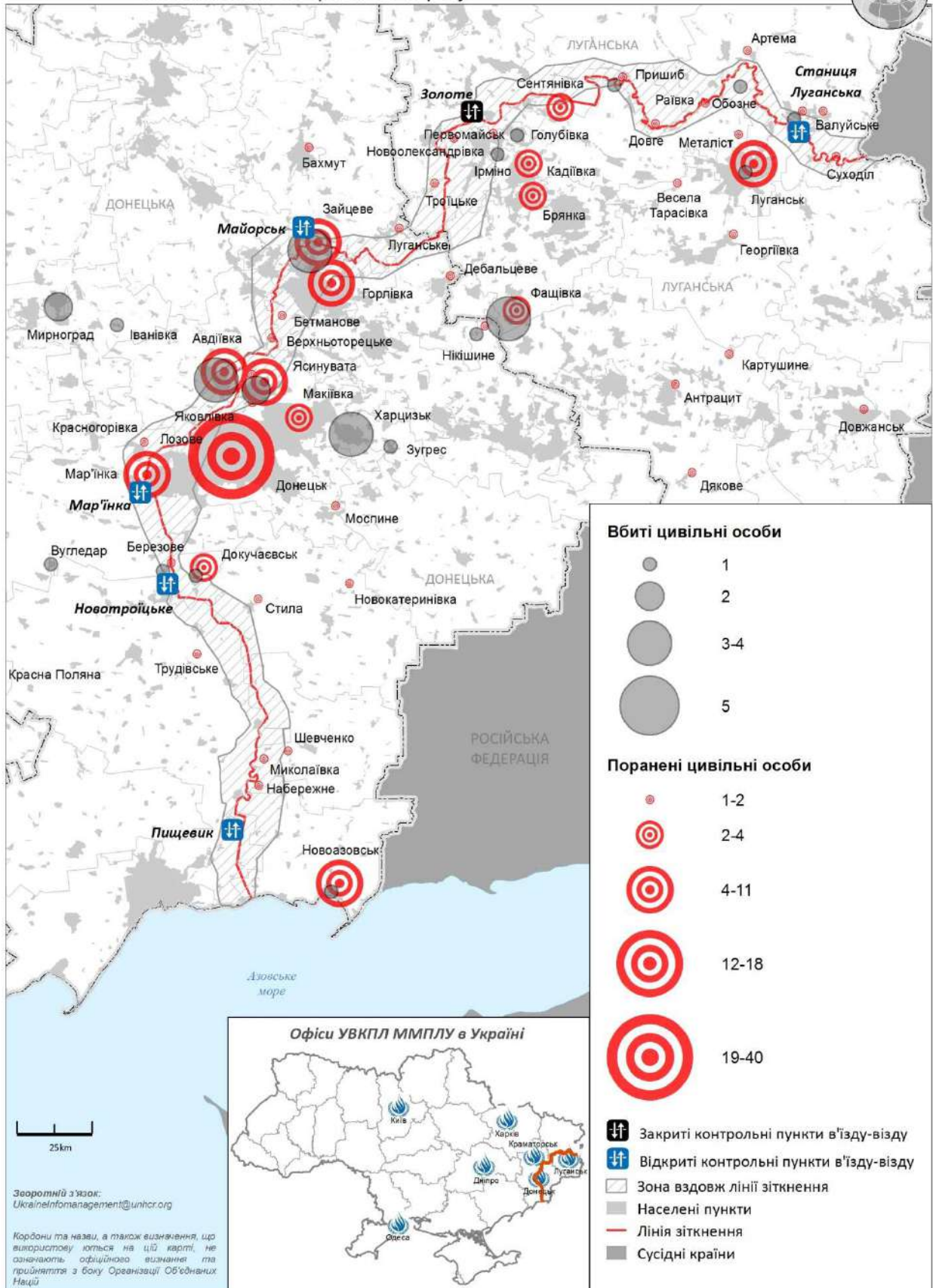
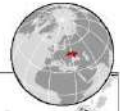

Кордони та назви, а також відзначення, що використовуються на цій карті, не означають офіційного визнання та прийняття з боку

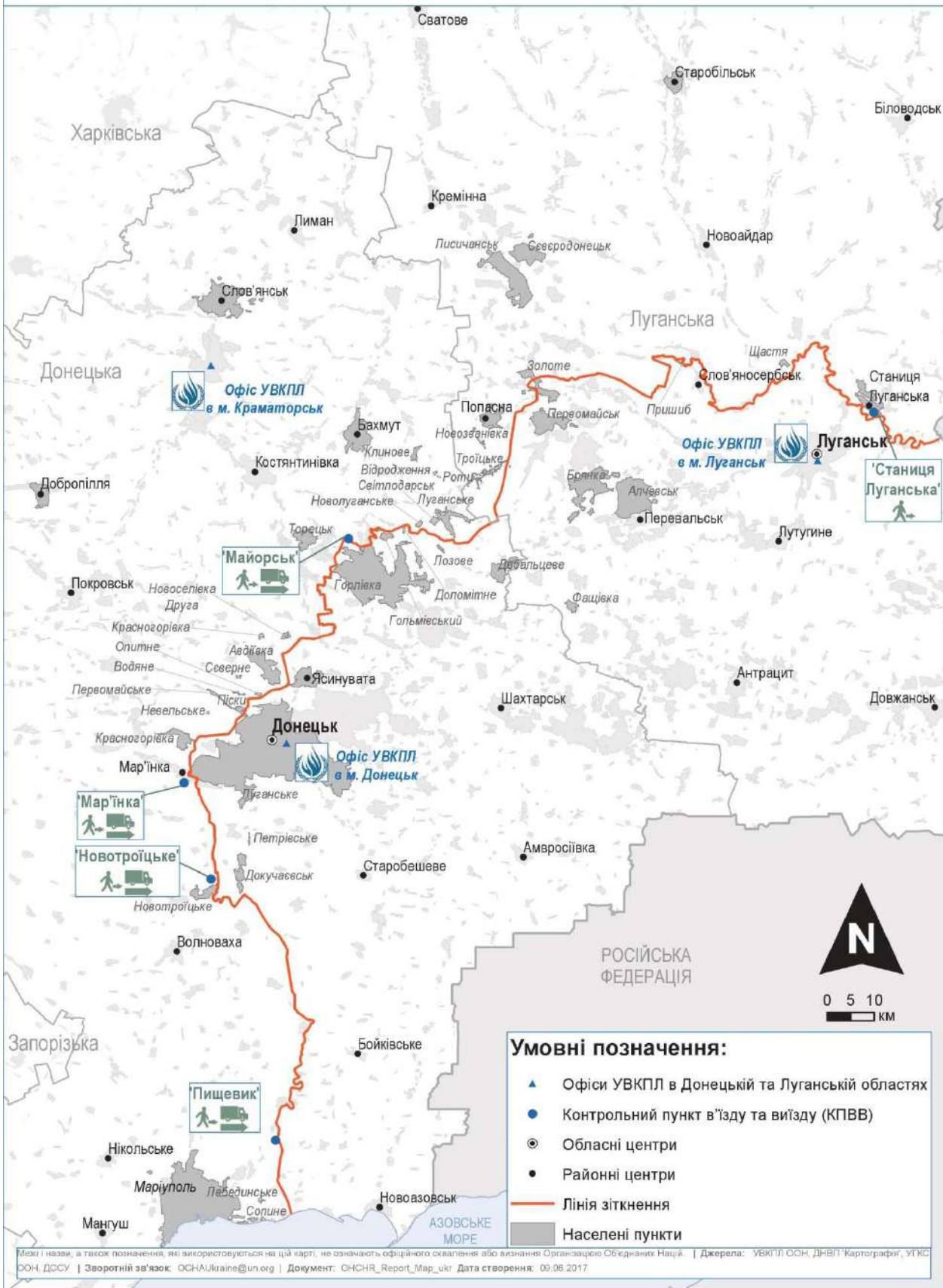

Україна: Жертви серед цивільного населення вздовж лінії зіткнення за період з 16 лютого по 15 травня 2017 року

Населені пункти у Донецькій та Луганській областях, зазначені у цій доповіді

I. Резюме

1. Вісімнадцята доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) щодо ситуації з правами людини в Україні, підготовлена за результатами роботи Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні (ММПЛУ), охоплює період з 16 лютого до 15 травня 2017 року.

2. ММПЛУ вповноважена моніторити, документувати і публічно звітувати про ситуацію з правами людини в Україні. Висновки цієї доповіді ґрунтуються на даних, отриманих ММПЛУ з детальних інтерв'ю із 252 свідками і жертвами порушень прав людини, а також в результаті спостережень під час візитів до населених пунктів, розташованих як на контрольованій Урядом території, так і на території, підконтрольній озброєним групам. ММПЛУ також вживає індивідуальних заходів реагування для захисту прав людини в окремих задокументованих справах, зокрема шляхом спостереження за судовими процесами, візитів до місць тримання під вартою, переадресації справ до державних установ, гуманітарних і неурядових організацій, а також співпраці із мандатаріями Спеціальних процедур Ради ООН з прав людини і договірними (конвенційними) органами з прав людини.

3. На звітний період припав початок четвертого року конфлікту, втім ризик його серйозної ескалації все ще залишався високим. Від свого початку у Донецькій та Луганській областях на сході України в квітні 2014 року конфлікт загострювався у зв'язку з припливом іноземних бойовиків, а також постачанням боєприпасів і важкого озброєння, як повідомляється, з Російської Федерації¹. Щоденні порушення режиму припинення вогню, які фіксувала Спеціальна моніторингова місія Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ)², свідчили про поширеність практики використання важкого озброєння та те, що невибіркові обстріли продовжують спричиняти серйозні жертви серед цивільного населення, завдавати шкоди майну та критичним об'єктам цивільної інфраструктури, в тому числі мережам постачання води, медичним і освітнім закладам. Не зважаючи на зусилля, спрямовані на мирне врегулювання конфлікту, сторони, як і раніше, не додержувалися своїх зобов'язань, передбачених Мінськими домовленостями³,

---

¹ Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2015 року, пункти 2, 6; Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 травня до 15 серпня 2015 року, пункти 2, 58-59; Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 серпня до 15 листопада 2015 року, пункти 2, 22 (див. також примітку 128); Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2016 року, пункт 2 (див. також примітку 3).

² Щоденні звіти ОБСЄ щодо порушення режиму припинення вогню, доступні за посиланням: <http://www.osce.org/ukraine-smm/reports/>.

³ Комплекс заходів з виконання Мінських домовленостей передбачає: негайне і всеосяжне припинення вогню; відведення від лінії зіткнення всього важкого озброєння обома сторонами; початок діалогу про способи проведення місцевих виборів; запровадження нормативно-правових рамок для помилування і амністії у зв'язку з подіями, що мали місце в окремих районах Донецької та Луганської областей; звільнення та обмін усіх заручників і осіб, які незаконно утримуються під вартою; безпечний доступ, доставка, зберігання і роздача гуманітарної допомоги нужденним на основі міжнародного механізму; визначення способів повного відновлення соціально-економічних зв'язків; відновлення повного контролю над державним кордоном з боку Уряду України у всій зоні конфлікту; виведення всіх іноземних збройних формувань, військової техніки, а також найманців з території України; проведення конституційної реформи в Україні, ключовим елементом якої має бути децентралізація; місцеві вибори в окремих районах Донецької та Луганської областей. Див. Резолюцію Ради Безпеки ООН № 2202(2015), що доступна за посиланням <http://www.un.org/press/en/2015/sc11785.doc.htm>. Див. також Протокол за результатами консультацій Тристоронньої контактної групи стосовно спільних заходів, спрямованих на виконання Мирного плану Президента П. Порошенка та Ініціатив Президента Російської Федерації В. Путіна, доступний за посиланням <http://www.osce.org/home/123257>; Меморандум про виконання Протоколу за результатами консультацій Тристоронньої контактної групи стосовно спільних заходів, спрямованих на виконання Мирного плану Президента П. Порошенка та Ініціатив Президента Російської Федерації В. Путіна, доступний за посиланням <http://www.osce.org/home/123806>.

зокрема про повне і негайне припинення вогню та відведення важкого озброєння від лінії зіткнення.

4. У період з 16 лютого до 15 травня 2017 року УВКПЛ задокументувало 193 жертви збройного конфлікту серед цивільного населення: 36 осіб загинули та 157 зазнали поранень (42 відсотка з усіх випадків буди спричинені обстрілами). Це на 48 відсотків більше, ніж упродовж попереднього звітного періоду з 16 листопада 2016 року по 15 лютого 2017 року, коли УВКПЛ задокументувало 130 жертв серед цивільного населення (23 загиблих і 107 поранених; 65 відсотків – через обстріли). Загалом з 14 квітня 2014 року до 15 травня 2017 року УВКПЛ зафіксувало 34056 жертв серед цивільного населення, українських військових, та членів озброєних груп. Ця цифра включає 10090 загиблих (з них 2777 – цивільні особи), та 23966 поранених⁴.

5. За відсутності осяжних перспектив вирішення конфлікту і з наближенням літа зростає занепокоєння щодо захисту цивільного населення, оскільки саме в цей період бойові дії можуть загостритися (як показали попередні роки). Необхідно забезпечити, щоб населені райони та життєво важливі об'єкти цивільної інфраструктури не стали мішенню обстрілів, і налагодити безперебійне постачання води та електроенергії.

6. Відсутність суттєвого прогресу або помітних результатів у розслідуванні та судовому провадженні у справах, пов'язаних з конфліктом, в тому числі тих, що мають суттєвий резонанс, лише посилює відчуття затягування конфлікту. Прошло три роки після того, як насильство в Києві та Одесі забрало життя щонайменше 169 осіб, але досі ніхто не був притягнутий до відповідальності за ці смерті.

7. УВКПЛ зафіксувало нові свідчення про позасудові страти, випадки свавільного позбавлення волі, катування та жорстокого поводження, які мали місце по обидва боки від лінії зіткнення. Більшість з таких випадків сталися до початку звітного періоду, але були задокументовані лише нещодавно.⁵ У справах, пов'язаних з конфліктом, тримання під вартою часто є єдиним запобіжним заходом, який використовується судами, незважаючи на те, що міжнародні стандарти в сфері права на свободу та особисту недоторканність та презумпція невинуватості, вимагають можливості застосування альтернативних запобіжних заходів. Раніше виявлена практика тортур і жорстокого поводження з боку українських силових структур до осіб, які обвинувачуються у злочинах, пов'язаних з конфліктом, спостерігалася і протягом цього звітного періоду, хоча такі випадки стали менш тяжкими і менш поширеними, порівняно з попередніми роками конфлікту. УВКПЛ глибоко стурбоване фактами, які вказують на систематичне застосування тортур і жорстокого поводження з боку Служби безпеки України (СБУ) до затриманих, чії справи пов'язані з конфліктом, з метою отримання зізнань. Відсутність ефективного розслідування скарг на катування і жорстоке поводження лише посилює відчуття безкарності за такі дії. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, також продовжувало спостерігатися. Найчастіше такі випадки мали місце в контексті позбавлення волі. Обсяги цієї проблеми не змінилися у порівнянні з попереднім звітним періодом.

8. Обмеження свободи пересування через лінію зіткнення мали більш вагоме значення у зв'язку з тим, що в березні різко зросла кількість осіб, які її перетинали. Зростання було спричинене новою вимогою Уряду до внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які є отримувачами пенсій та інших соціальних виплат, пройти процедуру банківської ідентифікації на підконтрольній Урядові території. Довжелезні черги на контрольних пунктах в'їзду-виїзду на лінії зіткнення, в яких

---

⁴ Це стримана оцінка, що базується на наявних даних. Дані є неповними через відсутність інформації щодо певних географічних регіонів і часових проміжків, а також через недостатнє висвітлення таких випадків, особливо щодо кількості жертв серед військових. Цифри щодо поранених значно занижені.

⁵ Не всі свідчення, що були задокументовані протягом звітного періоду, відображені в цій доповіді, оскільки УВКПЛ суворо дотримується принципу конфіденційності та інформованої згоди та прагне забезпечити максимальний захист особам, які свідчать про порушення прав людини. Ряд жертв і свідків, опитаних УВКПЛ, або не хотіли повідомляти деталі подій, або не давали згоди на оприлюднення наданої інформації, побоюючись переслідувань.

цивільні особи змушені були простоювати годинами, створили принижуючі гідність умови її перетину, особливо для представників вразливих категорій населення, як-от: пенсіонерів, осіб з інвалідністю, жінок, - та наражали людей на ризик поранення або навіть загибелі під час обстрілів. Обмеження свободи пересування в деяких населених пунктах, розташованих поблизу лінії зіткнення, перешкоджали реалізації соціальних і економічних прав, в тому числі права на соціальний захист, на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я, а також прав на житло, землю та власність. Доступ до деяких з цих населених пунктів був настільки обмеженим, що ВПО, які раніше змушені були виїхати через конфлікт, не могли повернутися, воз'єднатися з сім'єю, перевірити стан свого майна або обробляти свою землю. Ті, хто залишився в таких населених пунктах, – ізольовані і змушені повністю поклатися на українських військових або озброєні групи, від яких залежить постачання предметів першої необхідності, як-то: води, хліба і паливних матеріалів.

9. За спостереженнями УВКПЛ ситуація зі свободою слова в регіонах, постраждалих від конфлікту, особливо, на території, що контролюється озброєними групами, постійно погіршувалася. Як і раніше, доступ до інформації, свобода засобів масової інформації та плюралізм думок – вкрай обмежені, а журналісти піддаються залякуванню і погрозам. Безкарність за перешкоджання журналістській діяльності залишається нагальною проблемою, адже лише 7,1 відсотка відповідних повідомлень про правопорушення доводяться до стадії судового розгляду.

10. Протягом звітного періоду значно звузився простір для діяльності громадянського суспільства та гуманітарних організацій, що мало негативний вплив на вразливі групи населення та осіб з обмеженими матеріальними можливостями. Слід зазначити, що на території, контрольованій озброєними групами самопроголошеної «Донецької народної республіки», озброєні групи змусили припинити свою діяльність вагому приватну організацію, яка надавала гуманітарну допомогу 500000 осіб. Система «акредитації», введена озброєними групами, сильно ускладнює доступ гуманітарних організацій до осіб, які потребують допомоги, на підконтрольній озброєним групам території. Активісти гуманітарних і правозахисних організацій, які працюють на контрольованій Урядом території також стикалися з перешкодами на контрольно-пропускних пунктах.

11. Вразливе соціально-економічне становище людей, які проживають по обидва боки лінії зіткнення, ще більше ускладнилося через економічну стагнацію, що скорочує можливості працевлаштування та інші джерела засобів існування. У березні, після блокування вантажного сполучення через лінію зіткнення активістами добровольчих батальйонів на контрольованій Урядом території, озброєні групи «Донецької народної республіки» і «Луганської народної республіки»⁶ захопили контроль над приблизно 54 підприємствами на підконтрольній їм території та примусово запровадили там «тимчасове зовнішнє управління». Ці дії призвели до скорочення або зупинки роботи багатьох підприємств та втрати джерел існування для багатьох людей по обидва боки лінії зіткнення.

12. Попри відмову в доступі до Криму, УВКПЛ продовжувало стежити за ситуацією з правами людини на півострові зі своїх офісів в материковій частині України, керуючись резолюціями Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 68/262 та 71/205. За спостереженнями Місії декілька судових рішень щодо членів кримськотатарської громади були винесені з очевидним порушенням принципів справедливого судового розгляду. На основі інтерв'ю із 12 засудженими, які раніше перебували під вартою в Криму і Російській Федерації, були також задокументовані грубі порушення права на фізичну і психічну недоторканність. 1 квітня розпочалась призовна кампанія 2017 року до збройних сил Російської Федерації, яка, у випадку жителів Криму, порушує міжнародну заборону примушувати їх до військової служби в збройних силах окупаючої держави⁷. Крім

⁶ Тут і надалі «Донецька народна республіка» і «Луганська народна республіка».

⁷ Стаття 51, Женевська конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни.

того, УВКПЛ проаналізувало нещодавно запроваджені регуляторні рамки, які впливають на реалізацію права власності в Криму, а також і з стурбованістю звернуло увагу на значне зменшення кількості навчальних закладів з українською мовою викладання.

13. 19 квітня 2017 року, Міжнародний Суд ухвалив рішення про запровадження тимчасових заходів у справі за позовом України, зазначаючи, що Російська Федерація повинна утримуватися від будь-яких дій, які обмежують можливості кримськотатарської громади зберегти свої представницькі установи, в тому числі Меджліс, а також зобов'язав її забезпечити доступ до освіти українською мовою⁸. Рішення також вказує, що Російська Федерація та Україна мають докладати зусиль для повного виконання «Комплексу заходів» з метою досягнення мирного врегулювання конфлікту на сході України.

14. Україна продовжила реалізацію судової реформи згідно з поправками до Конституції, прийнятими в червні 2016 року. До деяких кодексів та інших нормативно-правових актів були внесені зміни, зокрема щодо запровадження електронного урядування, правил предметної підсудності та використання медіації як засобу вирішення спорів. У сфері кримінальної юстиції Парламент розширив перелік злочинів, щодо яких кримінальне провадження може здійснюватися за відсутності підозрюваного або обвинувачуваного (*in absentia*). Він також продовжив термін дії норм, що передбачають спрощені підстави здійснення кримінальних проваджень *in absentia*, які були запроваджені в травні 2016 року в якості тимчасового заходу. УВКПЛ ще раз наголошує на тому, що ці заходи можуть призвести до порушення права на належну судову процедуру і справедливий судовий розгляд⁹.

15. УВКПЛ продовжило докладати зусиль для технічного співробітництва та інституційного розвитку спільно із Урядом України та громадянським суспільством з метою утвердження та захисту прав людини.

II. Право на життя, свободу, безпеку та особисту недоторканність

A. Міжнародне гуманітарне право під час ведення бойових дій

«Ми вже давно живемо в страху, що з того боку сюди прийде вогонь у відповідь. Неправильно, що вони стріляють з села і ховаються за нашими будинками. Нехай стріляють собі там у полях.»

- Мешканець села, що знаходиться поблизу лінії зіткнення

16. 14 квітня почав свій відлік четвертий рік бойових дій на сході України. Незважаючи на всі дипломатичні зусилля, спрямовані забезпечення дотримання Мінських домовленостей, ситуація залишалася напруженою і небезпечною для цивільного населення. Загострення спостерігалось наприкінці лютого, на початку і

---

⁸ Суд також дійшов висновку про відсутність достатніх підстав для застосування тимчасових заходів проти Російської Федерації за заявою України у відповідності до Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму. Рішення за запитом про застосування тимчасових заходів на підставі Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (*Україна проти Російської Федерації*), 19 квітня 2017 року, доступне за посиланням: <http://www.icj-cij.org/docket/files/166/19394.pdf>.

⁹ Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2016 року, пункт 173.

в кінці березня. Бойові дії періодично поновлювалися в деяких гарячих точках¹⁰ уздовж лінії зіткнення, як і в попередні звітні періоди.

17. Рішення Тристоронньої контактної групи в Мінську, що вкотре зобов'язали сторони дотримуватися угоди про припинення вогню з 1 квітня, а потім знову з 13 квітня, не виконувались, а Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ (СММ) після коротких перерв фіксувала поновлення численних порушень режиму припинення вогню. Основні чинники, що ведуть до ескалації бойових дій – наявність важкої зброї поблизу лінії зіткнення і близькість позицій супротивника – залишаються незмінними, незважаючи на зобов'язання сторін конфлікту відвести важку зброю від лінії зіткнення. Ця ситуація має катастрофічні наслідки для цивільного населення, майна та інфраструктури. Артилерійське озброєння, включаючи системи залпового вогню, як і раніше застосовувались і в Донецькій, і в Луганській областях протягом усього звітного періоду¹¹.

18. Невибіркові обстріли, а також присутність Збройних сил України і озброєних груп поблизу систем водопостачання в Донецькій області, як і раніше, перешкождали постачанню води по обидва боки від лінії зіткнення. Донецька фільтрувальна станція (ДФС), яка обслуговує 345000 людей¹² в Авдіївці, Ясинуватій та деяких районах Донецька, шість разів припиняла свою роботу протягом звітного періоду у зв'язку з поновленням артобстрілів і через нанесені ними збитки¹³. Кожен такий інцидент призводить до перебоїв водопостачання по обидва боки від лінії зіткнення і загрожує життю та безпеці співробітників. Через пошкодження Південнодонбаського водогону Маріуполь, де зараз проживає майже 450000 чоловік, з січня 2017 потерпав від нестачі води, отримуючи її з природного резервного водосховища. Ще одна проблема – обстріли в безпосередній близькості від насосної станції першого підйому Південнодонбаського водогону¹⁴. Ця насосна станція подає неочищену воду до п'яти фільтрувальних станцій, які, в свою чергу, забезпечують водою більше одного мільйона людей, що живуть по обидва боки від лінії зіткнення від Маріуполя на півдні до північно-західного кордону Донецької області. Вона є невід'ємною частиною інфраструктури водопостачання.

19. УВКПЛ особливо стурбоване тим, що декілька разів протягом звітного періоду через обстріли були пошкоджені складські приміщення ДФС, де зберігається хлор. Обстріли також зачепили станцію очистки стічних вод в Ясинуватій. Розповсюдженню хлору вдалося запобігти, проте УВКПЛ нагадує, що на п'яти об'єктах водопостачання, розташованих поруч із лінією зіткнення, загалом зберігається майже 350 метричних тонн хлору. Їх пошкодження через обстріли може створити серйозну загрозу громадській безпеці та навколишньому середовищу.

20. Наявність великої кількості мін та нерозірваних боєприпасів у прилеглих до лінії зіткнення районах Донецької і Луганської областей, як і раніше, становить серйозну загрозу для цивільного населення. В порушення своїх зобов'язань за Мінськими домовленостями, обидві сторони продовжують закладати нові міни, замість того, щоб системно знешкоджувати або позначати міни та інші небезпечні об'єкти, чи огороджувати їх¹⁵. 23 квітня в селі Пришиб (територія, яка знаходиться

---

¹⁰ Авдіївка-Ясинувата-Донецький аеропорт, райони на схід від Маріуполя, західні околиці Горлівки і райони на південь від Світлодарська – в Донецькій області; район Попасної-Троїцького-Первомайська в Луганської області.

¹¹ Див. щоденні звіти СММ, напр., звіт від 1 травня, доступний за посиланням: <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/314691>; звіт від 4 травня, доступний за посиланням: <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/315686>.

¹² Дані, які Кластер з питань води, санітарії та гігієни (WASH Cluster) отримав від компанії-водопостачальника «Вода Донбасу», станом на грудень 2016 року.

¹³ Згідно повідомлень Кластеру з питань води, санітарії та гігієни (WASH Cluster), ДФС не працювала 18 лютого, з 24 лютого до 4 березня, з 5 до 8 березня, з 11 до 17 березня, з 29 березня до 5 квітня, та з 2 до 7 травня 2017 року.

¹⁴ Насосна станція першого підйому потрапляла під обстріли 27 та 28 лютого, 11 березня, 27 березня, 31 березня, 1 квітня, а також 27, 28 та 29 квітня 2017 року.

¹⁵ Див. Мінський меморандум від 19 вересня 2014 року та рішення Тристоронньої контактної групи щодо протимінної діяльності від 3 березня 2016 року. На початку травня СММ вперше зафіксувала факти використання протитанкових мін, як на підконтрольній Уряду території, так і на території, підконтрольній озброєним групам; див. щоденні звіти СММ, напр., звіт від 8 травня 2017 року,

під контролем озброєних груп) Луганської області на дорозі, яка регулярно використовувалась для патрулювання, ймовірно, на міні, підірвався автомобіль спостерігачів СММ ОБСС. В результаті вибуху один із спостерігачів загинув, двоє інших були поранені¹⁶. Наступного дня в селі Фашівка (територія, яка перебуває під контролем озброєних груп), також в Луганській області, на міні підірвався трактор, в результаті чого загинуло троє цивільних осіб¹⁷.

21. Протягом звітного періоду УВКПЛ продовжувало спостерігати, що і Збройні сили України, і озброєні групи розміщувалися в населених районах або їхніх околицях, не вживаючи при цьому необхідних заходів для захисту цивільного населення, що порушує норми міжнародного гуманітарного права¹⁸. За свідченнями місцевих мешканців, після розміщення військовослужбовців Збройних сил України в межах певного жилого району місцевість, де вони базувалися, часто обстрілювалась¹⁹.

22. У багатьох містах і селах на підконтрольній Урядові території УВКПЛ зафіксувало випадки використання військовослужбовцями Збройних сил України житла цивільних осіб²⁰. У селищі Новолуганське військові зайняли багатопверховий будинок неподалік від школи, а в Торезьку військова база розташувалась поблизу міської лікарні у будівлі, яка знаходиться в комунальній власності. За спостереженням УВКПЛ у Новотроїцькому військові зайняли приміщення колишнього інтернату неподалік від діючого дитячого садка та покинутого приміщення міської лікарні²¹.

23. УВКПЛ занепокоєне численними повідомленнями і власними спостереженнями ознак розграбування приватних будинків, власники яких тимчасово виїхали з населених пунктів, розташованих уздовж лінії зіткнення²². Найвні підстави вважати, що до деяких з цих інцидентів можуть бути причетні представники Збройних сил України. Окремі мешканці таких населених пунктів повідомляли УВКПЛ, що вони вирішили залишитися в своїх будинках, не зважаючи на небезпеку, пов'язану з активними бойовими діями та обстрілами, саме щоб захистити свою власність, після того, як стали свідками пограбування сусідніх будинків²³. УВКПЛ нагадує, що мародерство заборонено міжнародним звичаєвим правом, що застосовується як до міжнародних, так і до внутрішніх збройних конфліктів, а також четвертою Женевською конвенцією²⁴.

24. На контрольованій озброєними групами території УВКПЛ спостерігало аналогічну ситуацію, коли озброєні групи використовували населені райони для розміщення вогневих позицій і займали житлові будинки. УВКПЛ отримало

доступний за посиланням: <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/315996>. Варто зауважити, що у випадку України, яка є учасницею Конвенції про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення, їх використання є порушенням зазначеної Конвенції.

¹⁶ Ця трагічна подія є першим летальним інцидентом з моменту створення Місії в березні 2014 року. *Див.* <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/312971>.

¹⁷ *Див.* щоденний звіт СММ від 30 квітня 2017 року, доступний за посиланням: <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/314571>.

¹⁸ Стаття 13(1) Додаткового протоколу II до Женевських конвенцій встановлює, що «цивільне населення й окремі цивільні особи користуються загальним захистом від небезпек, що виникають у зв'язку з воєнними операціями». Це включає обов'язок кожної сторони конфлікту уникати, наскільки це можливо, розташовування військових цілей у густозаселених районах або поблизу них. Розташування військових цілей у цивільних районах суперечить цим зобов'язанням. Хенкертс, Досвальд-Бек, Звичасве міжнародне гуманітарне право, Том I, Правило 23.

¹⁹ Наприклад, у с. Луганське, інтерв'ю, проведене ММПЛЮ 30 березня 2017 року; с. Відродження, моніторинговий візит та інтерв'ю, проведені ММПЛЮ 6 квітня 2017 року; с. Невельське, інтерв'ю, проведене ММПЛЮ 29 березня 2017 року; с. Кам'янка, інтерв'ю, проведене ММПЛЮ 23 березня 2017 року; с. Красногорівка Ясинуватського району, інтерв'ю, проведене ММПЛЮ, 23 березня 2017 року.

²⁰ Протягом звітного періоду УВКПЛ зафіксувало випадки проживання військовослужбовців у приватних будинках в Пісках, Бахмутці (частина Зайцевого, що підконтрольна Уряду), Новоселівці Другій, Авдіївці, Золотому-4, Клиновому, Ротах, Новозванівці, Відродженні, Троїцькому, Новолуганському, Торезьку, Луганському, Щасті і Первомайському Ясинуватського району.

²¹ Моніторингові візити УВКПЛ, здійснені 11 квітня та 3 травня 2017 року.

²² Села Піски, Невельське, Клинове і Новоселівка Друга.

²³ Інтерв'ю, проведене ММПЛЮ 27 квітня 2017 року.

²⁴ Стаття 4(2)(g) Додаткового протоколу до Женевських конвенцій II.

інформацію про те, що в трьох будинках у Лозовому²⁵ розміщувалися члени озброєних груп. 10 квітня в Доломітному УВКПЛ зафіксувало присутність озброєних груп поблизу житлових будинків. Через їх близькість у будинок літньої пари влучив артилерійський снаряд, в результаті чого будинок згорів. Під час відвідування районів, які зазнали обстрілів, на контрольованій озброєними групами території, УВКПЛ часто помічало свіжі сліди важких транспортних засобів, що вказували на недавню присутність в цій місцевості озброєних груп²⁶.

25. УВКПЛ нагадує, що присутність у жилих районах або використання приватного житла Збройними силами України або озброєними групами, наражає цивільне населення на небезпеку, що суперечить обов'язку сторін конфлікту вживати всіх можливих заходів для захисту цивільного населення від шкоди²⁷, а також порушує права на житло і власність.

26. Як і в попередній звітний період, УВКПЛ зафіксувало приклади того, що залишення Збройними силами України своїх позицій в межах певних жилих районів, призводило до зменшення інтенсивності обстрілів цієї місцевості, як це сталося у Відродженні²⁸ та Невельському²⁹. УВКПЛ схвалює такі кроки Уряду України, адже вони доводять, що захист цивільного населення під час збройного конфлікту є здійсненим, та сприяють наближенню до стандартів, передбачених міжнародним гуманітарним правом.

В. Жертви серед цивільного населення

27. У період з 16 лютого до 15 травня 2017 року, УВКПЛ зафіксувало 193 цивільних жертви, пов'язані з конфліктом.³⁰ 36 загиблих (21 чоловік, 11 жінок, три хлопчика і одна доросла людина, стать якої невідома) і 157 поранених (90 чоловіків, 55 жінок, дев'ять хлопчиків, одна дівчинка і двоє дорослих, стать яких невідома). Це на 48 відсотків більше, ніж у попередньому звітному періоді від 16 листопада 2016 року до 15 лютого 2017 року, коли УВКПЛ зафіксувало 130 жертв серед цивільного населення (23 загиблих і 107 поранених).

---

²⁵ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 27 березня 2017 року.

²⁶ Про такі випадки також регулярно повідомляли спостерігачі СММ ОБСЄ, *див.*, наприклад, <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/304526>. Хоча УВКПЛ часто спостерігало присутність озброєних груп в населених пунктах, розташованих поблизу лінії зіткнення, місцеві мешканці неохоче розповідали або скаржилися на використання озброєними групами населених районів з метою розміщення вогневих позицій.

²⁷ Стаття 13(1) Додаткового протоколу II до Женевських конвенцій; Хенкертс, Досвальд-Бек, «Звичасве міжнародне гуманітарне право», Том I, Правила 22 та 23.

²⁸ Моніторинговий візит та інтерв'ю, 6 квітня 2017 року.

²⁹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 29 березня 2017 року.

³⁰ УВКПЛ аналізувало дані про жертви серед цивільного населення шляхом вивчення широкого кола різних джерел інформації, оцінюючи при цьому їх достовірність та надійність. У ході документування та аналізу кожного інциденту УВКПЛ ретельно перевіряє інформацію про жертви з якомога ширшого переліку джерел, зокрема відкритих доповідей ОБСЄ, свідчень очевидців, жертв та інших осіб, які безпосередньо постраждали від певного інциденту, учасників бойових дій, лідерів громад, медичного персоналу та інших джерел. У деяких випадках висновки можливі лише після декількох тижнів або місяців вивчення ситуації. Це може означати, що певні висновки щодо жертв серед цивільного населення з часом можуть бути переглянуті, якщо з'являться нові дані. УВКПЛ не стверджує, що статистичні дані, представлені у цій доповіді, є повними. Дані про жертви серед цивільного населення можуть бути заниженими через труднощі збору інформації, зокрема через відсутність доступу до певних географічних регіонів чи недостатнє висвітлення подій, що сталися у певні часові проміжки. Зростання показника кількості людських жертв за різні звітні періоди не обов'язково означає, що кількість жертв збільшилась саме у певний період – окремі випадки могли статися раніше, але були задокументовані саме під час певного звітного періоду.

	Дорослі			Діти			Загальна кількість
	Жінки	Чоловіки	Стать невідома	Дівчата	Хлопчики	Стать невідома	
Вбиті	11	21	1		3		36
Поранені	55	90	2	1	9		157
Загальна кількість	66	111	3	1	12		193

Тип інциденту/ зброї	Вбиті		Поранені		Загальна кількість
	Дорослі	Діти	Дорослі	Діти	
Міни, ВПВ, міни-пастки, СВП і вибухи на складах боєприпасів	19	3	60	4	86
Обстріли (міномети, гармати, гаубиці, РСЗВ і танки)	11		66	5	82
Стрілецька зброя та легке озброєння	2		21	1	24
Інші інциденти, пов'язані з конфліктом	1				1
Загальна кількість	33	3	147	10	193

28. За весь період конфлікту, з 14 квітня 2014 року до 15 травня 2017 року, загинуло щонайменше 2479 цивільних осіб: 1367 чоловіків, 826 жінок, 90 хлопчиків, 47 дівчат і 149 дорослих, стать яких невідома.³¹ Окрім цього 298 цивільних осіб, в тому числі 80 дітей, загинули внаслідок падіння літака «МН-17» 17 липня 2014 року. Кількість цивільних осіб, які зазнали поранень у зв'язку з конфліктом, оцінюється на рівні 7-9 тисяч осіб.

29. Загалом з 14 квітня 2014 року до 15 травня 2017 року УВКПЛ зафіксувало 34056 жертв, пов'язаних з конфліктом, серед цивільного населення, українських військових та членів озброєних груп. Ця кількість включає 10090 загиблих і 23966 поранених³².

³¹ Цифри з часом можуть змінитися, якщо з'явиться нова інформація.

³² Ця оцінка УВКПЛ є заниженою, оскільки базується виключно на наявних даних. Загальна кількість включає: жертви серед Збройних Сил України за даними української влади; 298 пасажирів та членів екіпажу рейсу «МН-17»; жертви серед цивільного населення на підконтрольній Урядові території, відповідно до інформації, наданої місцевою владою та обласними управліннями внутрішніх справ Донецької і Луганської областей; а також жертви серед цивільного населення і членів озброєних груп на територіях, які

С. Зниклі безвісти

30. Точне число осіб, безвісно зниклих у зв'язку із конфліктом, залишається невідомим³³. Недостатня координація між відповідними державними органами України, а також відсутність обміну даними судово-медичних експертиз між Урядом України і відповідними суб'єктами «Донецької народної республіки» і «Луганської народної республіки» залишаються нагальними проблемами. УВКПЛ закликає Уряд України і озброєні групи обмінюватися матеріалами ДНК і антропометричними даними для полегшення процесу ідентифікації тіл³⁴. УВКПЛ, як і раніше, вважає, що місцезнаходження значного числа зниклих безвісти осіб може бути встановлено, а їхні родичі бути звільнені від невизначеності та відчаю, якщо буде діяти належний механізм розшуку. УВКПЛ з жалем відзначає, що станом на 15 травня 2017 року закон «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти», який передбачає створення комісії з питань зниклих осіб, все ще не прийнятий³⁵.

31. Протягом звітного періоду УВКПЛ задокументувало додаткові випадки зникнення осіб у 2014 та 2015 роках. Під час індивідуальних інтерв'ю, родичі жертв скаржилися, що вони не можуть отримати доступ до інформації про долю або місцезнаходження своїх близьких³⁶.

Д. Позасудові страти, позбавлення волі, насильницькі зникнення, катування і жорстоке поводження та сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом

32. На території підконтрольній Уряду України території УВКПЛ продовжило користуватися вільним доступом до офіційних місць тримання під вартою і провело ряд інтерв'ю із затриманими, чії справи пов'язані з конфліктом, у слідчих ізоляторах (СІЗО) в Бахмуті, Дніпрі, Харкові, Херсоні, Києві, Маріуполі, Миколаєві, Одесі, Полтаві, Старобільську, Вільнянську, Запоріжжі і Житомирі. На території, підконтрольній озброєним групам, УВКПЛ, як і раніше, не мало повного і безперешкодного доступу до місць утримання під вартою. Доступ до затриманих осіб надавався лише епізодично. Коли УВКПЛ одержувало такий доступ, воно не мало змоги проводити інтерв'ю в умовах конфіденційності.

1. Позасудові страти

«Зараз тут ходить багато хворих людей зі зброєю. Ані ООН, ані ОБСЄ не можуть захистити нас. Якщо вони захочуть нас убити, вони просто прийдуть. Хто може захистити нас від цього?»

- Мешканка села, що знаходиться поблизу лінії зіткнення

перебувають під контролем «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки», згідно з даними, що були надані озброєними групами, так званою «місцевою владою» та місцевими закладами охорони здоров'я. Ці дані є неповними через відсутність інформації щодо певних географічних районів і часових проміжків, а також через загальну нестачу інформації, особливо щодо кількості жертв серед військових. Дані щодо поранених є суттєво неповними.

³³ Станом на 20 квітня 2017 року відкрита база даних Національної поліції України налічує 1335 осіб, які зникли безвісти у зв'язку з конфліктом. За даними Служби безпеки України станом на 21 березня 2017 року налічується 416 осіб, що зникли безвісти. «Офіс омбудсмена» «Донецької народної республіки» зафіксував 450 безвісно зниклих осіб станом на 19 квітня 2017 року.

³⁴ УВКПЛ нагадує, що сторони конфлікту зобов'язані вживати усіх можливих заходів для обліку осіб, які зникли безвісти у зв'язку із збройним конфліктом, та надавати будь-яку наявну інформацію про їх долю членам сімей таких осіб. Хенкерте, Досвальд-Бек, «Звичасве міжнародне гуманітарне право», том I, правило 117.

³⁵ Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 листопада 2016 року до 15 лютого 2017 року, пункти 150 – 152.

³⁶ Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 24 та 27 березня 2017 року.

33. Протягом цього звітнього періоду УВКПЛ задокументувало випадки позасудових страт і умисних вбивств, скоєних з 2014 року до теперішнього часу. Деякі показові випадки описані нижче.

34. УВКПЛ вітає зусилля Уряду, спрямовані на розслідування нещодавніх випадків позасудових страт та інших убивств. Зокрема, слідчі дії стали більш своєчасними; підозрюваних встановлювали і затримували невдовзі після події. Однак, викликає занепокоєння те, що начальство виконавців таких злочинів, яке могло наказати або приховувати їх, не притягується до відповідальності. Наприклад, в рамках кримінального провадження, яке зараз триває, щодо катувань Олександра Агафонов³⁷ під час перебування під вартою в СБУ, і його смерті в поліцейській дільниці міста Ізюм у 2014 році, а також стосовно двох бійців Збройних сил України³⁸, підозрюваних у вбивстві двох жінок у Луганському Донецької області 14 червня 2015 року³⁹, дії командирів не розслідувалися.

35. УВКПЛ слідкує за двома нещодавніми випадками позасудових страт та інших убивств, імовірно скоєних представниками українських силових структур. 10 березня біля Красногорівки Ясинуватського району було знайдено тіло чоловіка, який безвісно зник 3 березня 2017 року в Авдіївці. Співробітник СБУ, якого підозрюють у скоєнні злочину, був затриманий в березні, але невдовзі звільнений під заставу. Досудове слідство триває. Однак, є підстави побоюватися за безпеку родичів і свідків⁴⁰. В іншому випадку, 23 вересня 2016 року чоловік виявив, що його будинок в Піщаному був розграбований і підпалений, а його родич, який там жив, зник. Тіло жертви з чотирма вогнепальними пораненнями було знайдено поліцією в лісі неподалік. З 11 бійців Збройних сил України, імовірно причетних до злочину, тільки п'ятеро перебувають на лаві підсудних, і лише один обвинувачується у скоєнні вбивства⁴¹.

Озброєні групи

36. УВКПЛ також стежить за справою двох жителів Горлівки, які пропали безвісти в жовтні 2016 року. Як повідомляється, закопані тіла жертв були знайдені 20 березня 2017 року в Горлівці, однак, родичі не мали змоги їх побачити і упізнати. Їх нібито застрелили члени озброєних груп в жовтні 2016 року. Родичам повідомили, що підозрювані були заарештовані, і «слідство» триває⁴².

2. Незаконне та свавільне позбавлення волі, насильницькі зникнення і викрадення

37. УВКПЛ продовжувало фіксувати випадки незаконного або свавільного позбавлення волі, насильницьких зникнень і викрадень. Деякі з них мали місце в 2014 або 2015 році, втім УВКПЛ продовжувало отримувати нові свідчення того що такі практики досі існують, зокрема, на території, підконтрольній озброєним групам. У ряді випадків, сім'ї жертв не мали доступу до затриманих і не мали жодної інформації про їх місцезнаходження, що може дорівнювати насильницькому зникненню.

38. У квітні 2017 року двоє чоловіків були затримані поліцією в Бахмуті і вивезені в невідоме місце за межами міста, де один з них утримувався протягом доби, а другий – протягом трьох днів без зв'язку із зовнішнім світом. Протягом цього часу чоловіків окремо допитували про причетність до озброєних груп у 2014 році, під час допитів до них застосовувались тортури. Обидва були жорстоко побиті, а одному з них до статевих органів підключали електричний струм. Обидві

---

³⁷ Див. детальніше: Доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 серпня до 15 листопада 2015 року (пункт 114) та з 16 листопада 2015 року до 15 лютого 2016 року (пункт 71).

³⁸ З лютого 2017 року підсудні були виправдані, незважаючи на переконливі докази, представлені стороною обвинувачення в ході судового розгляду. Родичі жертв і прокурор подали апеляцію. Вирок був скасований 11 квітня 2017 року, і справу повернули на новий розгляд до суду першої інстанції.

³⁹ Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 6 березня та 11 квітня 2017 року.

⁴⁰ Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 16, 21, 22 та 24 березня, а також 21 квітня 2017 року.

⁴¹ Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 23 лютого та 21 березня 2017 року.

⁴² Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 21 березня 2017 року.

жертви були поміщені до слідчого ізолятора і їм висунули обвинувачення в членстві у незаконних збройних формуваннях⁴³.

39. 19 листопада 2016 року при перетині державного кордону з Російською Федерацією українськими прикордонниками був затриманий і допитаний колишній член озброєної групи.⁴⁴ Наступного дня слідчі поліції доставили його в Слов'янськ. По дорозі його руки були зв'язані скотчем. Чоловіка утримували у Слов'янському відділі поліції протягом двох тижнів, неодноразово допитували, постійно переводили з однієї кімнати в іншу, а також кожні чотири години робили записи в журналі реєстрації про прибуття-вибуття, створюючи таким чином видимість «дотримання закону»⁴⁵. Він не міг повідомити родичам про своє місцезнаходження і не мав доступу до адвоката. 9 грудня 2016 року Слов'янський міськрайонний суд застосував до нього запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Чоловік зустрівся з адвокатом, який надає безоплатну правову допомогу, лише в суді, і станом на 15 травня 2017 року він залишався під вартою.

40. УВКПЛ, як і раніше, зазначає, що тримання під вартою часто є єдиним запобіжним заходом⁴⁶, який застосовується у справах, пов'язаних з конфліктом⁴⁷. Відповідно до міжнародних стандартів у галузі прав людини, що стосуються права на свободу та особисту недоторканність, тримання під вартою осіб, які очікують судового розгляду, не має бути загальним правилом.⁴⁸ Натомість тримання під вартою може застосовуватись тільки коли в конкретному випадку доведена його необхідність «з метою запобігання втечі, втручання в процес збору доказів або скоєння нового злочину»⁴⁹ та «повинно бути винятком і тривати якомога менше»⁵⁰.

Озброєні групи

41. Протягом звітного періоду озброєні групи «Донецької народної республіки» і «Луганської народної республіки» продовжували затримувати людей, за підозрою у зв'язках зі Збройними силами України, або за те, що вони мають «проукраїнські» погляди. Наприклад, в січні 2017 року, 16-річна дівчинка була затримана на блокпосту зі своїм батьком. Протягом семи годин її допитували представники «міністерства державної безпеки» («МДБ») без присутності батьків або адвоката. Її обшукував чоловік, хоча вона наполягала на тому, щоб особистий огляд проводила жінка. Її відпустили в той самий день⁵¹.

42. УВКПЛ слідкує за справами двох осіб, затриманих «МДБ» «Луганської народної республіки». Блогер, який жив у Луганську і публікував інформацію про повсякденне життя в місті, був позбавлений волі в листопаді 2016 року. Йому «висунули обвинувачення» в «шпигунстві» проти «Луганської народної

---

⁴³ Інтерв'ю, проведене ММППЛУ 4 травня 2017 року.

⁴⁴ Інтерв'ю, проведене ММППЛУ 15 лютого 2017 року.

⁴⁵ ММППЛУ раніше вже фіксувала випадок, в якому застосовувалася подібна практика свавільного затримання.

⁴⁶ Йдеться про справи за такими обвинуваченнями: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади (стаття 109 Кримінального кодексу України); посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (стаття 110); державна зрада (стаття 111); посягання на життя державного чи громадського діяча (стаття 112); диверсія (стаття 113); шпигунство (стаття 114); умисне вбивство (стаття 115); терористичний акт (стаття 258); втягнення у вчинення терористичного акту (стаття 258-1); публічні заклики до вчинення терористичного акту (стаття 258-2); створення терористичної групи чи терористичної організації (стаття 258-3); сприяння вчиненню терористичного акту (стаття 258-4); фінансування тероризму (стаття 258-5); і створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (стаття 260). У виняткових випадках застосовувались статті 437 (планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни або воєнного конфлікту) та 438 (порушення законів та звичаїв війни).

⁴⁷ Відповідно до поправок, внесених до Кримінально-процесуального кодексу 7 жовтня 2014 року тримання під вартою є єдиним запобіжним заходом, який застосовується до осіб, обвинувачених у скоєнні злочинів, пов'язаних з конфліктом, в той час як в інших справах можуть застосовуватись інші запобіжні заходи. *Див.* також наступний розділ «Право на належну судову процедуру і на справедливий судовий розгляд, втручання у незалежність судових органів».

⁴⁸ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, стаття 9 (3).

⁴⁹ Повідомлення 305/1988, Ван Альфен проти Нідерландів, Міркування Комітету з прав людини від 23 липня 1990 року, пункт 5.8. Повідомлення 248/1987, Кемпбелл проти Ямайки, Рішення Комітету з прав людини від 30 березня 1992 року, пункт 6.3. *Див. також* Європейську конвенцію з прав людини, стаття 5(1)(с).

⁵⁰ Комітет з Прав людини ООН, Коментар загального порядку №8, пункт 3.

⁵¹ Інтерв'ю, проведене ММППЛУ 11 квітня 2017 року.

республіки» на користь української влади і у «розпалюванні міжнаціональної ворожнечі». Крім кількох відео з його «зізнаннями», які були опубліковані «МДБ», немає ніякої інформації про його місцезнаходження або долю. Віталій Руденко, суддя Луганського обласного апеляційного суду, був затриманий в пункті пропуску Станиця Луганська в жовтні 2016 року. Станом на 15 травня 2017 року, він залишався під вартою в Луганську, і УВКПЛ було відмовлено в зустрічі з ним⁵². Крім того, УВКПЛ, як і раніше, стурбоване долею п'яти підлітків з Ясинуватої, які були «затримані» «МДБ» в Донецьку в кінці серпня 2016 року⁵³, і закликає до їх негайного звільнення.

43. Озброєні групи продовжували застосовувати 30-денний «адміністративний арешт», протягом якого жертвам заборонено бачитись з адвокатом або родичами, крім того такий «арешт» часто триває довше. УВКПЛ зафіксувало випадки, коли в лютому 2017 року «МДБ» затримало двох чоловіків у Донецьку⁵⁴. В одному випадку, озброєні люди в камуфляжній формі і масках увірвалися в приватний будинок у Донецьку і «заарештували» чоловіка на очах у його сім'ї, в тому числі й дитини⁵⁵. Наступного дня «МДБ» підтвердило, що чоловік перебуває під 30-денним «адміністративним арештом». У березні «МДБ» повідомило його сім'ї, що строк тримання під вартою було продовжено ще на 30 днів, без надання будь-якої інформації про його місцезнаходження. Жертві лише дозволили двічі зателефонувати дружині⁵⁶. Під час першого дзвінка, вона зрозуміла по голосу, що він страждає від фізичного болю. У квітні його сім'ї повідомили, що чоловіка обвинувачують у «шпигунстві». Станом на 15 травня, місце його утримання під вартою залишалося невідомим, а його адвокат не мав безперешкодного доступу до нього⁵⁷.

44. У листопаді 2016 року, озброєні люди в камуфляжній формі та масках увірвалися в будинок мешканки Донецька, провели «обшук» і вивезли її у невідомому напрямку. Пізніше «МДБ» повідомило її родичам, що жінка перебувала під 30-денним «адміністративним арештом», не вказуючи місце, де вона утримується, або причини затримання. У лютому 2017 року, родичам жертви повідомили, що її перевели в «слідчий ізолятор» («СІЗО») в місті Донецьку, де, станом на 15 травня, вона перебувала під вартою⁵⁸.

45. УВКПЛ зафіксувало випадки затримання цивільних осіб співробітниками «управління по боротьбі з організованою злочинністю» («УБОЗ») в місті Донецьку. Наприклад, в грудні 2016 року чоловік був затриманий невідомими озброєними людьми у власній оселі в Донецьку. Було проведено «обшук», і деякі з його особистих речей були «вилучені». Як стверджують, чоловік був «заарештований» представниками «УБОЗ», його жорстоко побили, і йому потрібна була медична допомога в лікарні, перш ніж його відправили в «СІЗО» міста Донецька⁵⁹.

3. Каткування та жорстоке поводження

«Мені було нестерпно думати про те, що мені відріжуть палець, тому я сказав їм те, що вони хотіли почути»

– Жертва катувань

⁵² Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 24 квітня 2017 року.

⁵³ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 28 квітня 2017 року.

⁵⁴ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 19 квітня 2017 року.

⁵⁵ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 10 березня 2017 року.

⁵⁶ 6 та 27 лютого 2017 року.

⁵⁷ Адвокат не має регулярного доступу до свого клієнта, а коли він може з ним поговорити, встановлюються певні обмеження. Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 24 квітня 2017 року.

⁵⁸ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 24 квітня 2017 року.

⁵⁹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 22 лютого 2017 року.

46. УВКПЛ задокументувало нові випадки, що підтверджують раніше виявлену по обидва боки лінії зіткнення практику⁶⁰ застосування тортур і жорстокого поводження до осіб, що обвинувачуються у злочинах, пов'язаних з конфліктом. Хоча тяжкість і розповсюдженість таких випадків зменшилася порівняно з попередніми роками конфлікту, ця практика все ж таки спостерігалася упродовж звітнього періоду. Як і раніше, жертви тортур, які залишалися під вартою, мали обмежений доступ до медичних послуг, що часто призводило до погіршення їх стану⁶¹.

47. УВКПЛ продовжувало документувати нові свідчення жертв порушень прав людини і свідків, які вказують на систематичне застосування тортур і жорстоке поводження з боку співробітників СБУ до затриманих у справах, пов'язаних з конфліктом, з метою отримання зізнань.

48. Протягом звітнього періоду УВКПЛ зафіксувало п'ять випадків, жертвами в яких стали дев'ять осіб, що зазнали тортур у СБУ м. Харкова в 2015-2016 роках⁶², деякі з цих випадків описані нижче. 29 квітня 2015 року, активіст анти-Майдану був затриманий п'ятнадцятьма невідомими озброєними особами, які доставили постраждалого до будівлі Харківського СБУ. Там його били бейсбольною битою та симулювали втоплення. Кати також зняли з нього штани і підпалювали йому сідниці запальничкою, вимагаючи зізнатися у зберіганні зброї. Через завдані травми жертва постійно кульгає.⁶³ Інший потерпілий був затриманий і побитий в своїй квартирі співробітниками спецпідрозділу СБУ Альфа вночі 30 травня 2015 року, після цього його доставили до будівлі Харківського СБУ. Там його, скутого наручниками, правоохоронці кинули на підлогу та били ногами й кулаками. Під час допиту до жертви застосовували спосіб катування, що називається «ластівка»: кат ставав на спину жертви і піднімав йому руки за спиною, спричиняючи цим нестерпний біль у суглобах.⁶⁴ Ще одну жертву доставили в будівлю Харківського СБУ 29 травня 2015 року після затримання на контрольно-пропускному пункті. Співробітники СБУ били чоловіка, вимагаючи зізнатися в терористичній діяльності.⁶⁵ Усі троє жертв були переведені до слідчого ізолятора в Харкові, де вони й перебували станом на 15 травня 2017 року.

49. УВКПЛ також задокументувало нові випадки застосування тортур і жорстокого поводження з колишніми членами озброєних груп. 8 жовтня 2016 року, член озброєної групи був захоплений представниками українських силових структур поблизу села Водяне. Незважаючи на вогнепальне поранення, медичну допомогу йому не надали. Його доставили до приміщення Маріупольського СБУ, де його допитували про військові позиції озброєних груп. Чоловіка били ногами, поки він не впав на землю, а потім наділи йому на голову поліетиленовий пакет, примотали скотчем і чекали, поки він не почав задихатися. Кати також погрожували завдати шкоди його сім'ї і відправити його розчищати міне поле. Станом на 15 травня потерпілий залишався під вартою⁶⁶. Подібний випадок стався в квітні 2015 року, коли член озброєної групи був затриманий та доставлений в СБУ в Маріуполі. Його утримували п'ять днів для допитів, в ході яких його побили з ніг до голови, катували електричним струмом, симулювали втоплення і погрожували стратити. Після цього затриманий був переведений до слідчого ізолятора в Старобільську, де він все ще утримувався станом на 15 травня⁶⁷.

50. У грудні 2016 року колишній член озброєної групи був затриманий в Золотому-4. Йому прострелили ногу, а потім його руки зв'язали скотчем і одягнули мішок на голову. У той час як він лежав на землі, правоохоронці били його

---

⁶⁰ Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 листопада 2016 року до 15 лютого 2017 року, пункти 42-50.

⁶¹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 6 квітня 2017 року.

⁶² Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 28 лютого, 7, 10, 15, 29 березня та 12 квітня 2017; спостереження за судовими процесами, 14 і 26 квітня 2016р.

⁶³ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 7 березня 2017 року.

⁶⁴ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 10 березня 2017 року.

⁶⁵ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 29 березня 2017 року.

⁶⁶ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 15 лютого 2017 року.

⁶⁷ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 13 квітня 2017 року.

прикладом пістолета по обличчю і розбили губу. Потім його заштовхнули в автомобіль, де його знову били і допитували. Він був доставлений в Северодонецьке СБУ, де його продовжували допитувати. Після того слідчий дав йому «зінання», змусивши підписати його, не читаючи. Лише після цього йому дозволили зустрітися з адвокатом, і він був доставлений у лікарню. Станом на 15 травня, потерпілий перебував під вартою в слідчому ізоляторі Старобільська⁶⁸.

51. 24 червня 2016 року військовослужбовці Збройних сил України затримали члена озброєної групи в Луганській області після того, як він був поранений. Він був переведений до СБУ в Старобільську, де три співробітника СБУ допитували і били його протягом чотирьох годин, поки він не підписав «зінання», написане одним з офіцерів СБУ. Потім його доставили до лікарні і прив'язали до ліжка. Один із офіцерів, які охороняли його, направив лампу в очі жертви і залишив її на 2 дні. Після виписки з лікарні його відвезли до Северодонецького СБУ, де він вперше зміг зустрітися з адвокатом. Станом на 15 травня чоловік залишався в слідчому ізоляторі в Старобільську⁶⁹.

52. УВКПЛ стурбоване неефективністю розслідування скарг про тортури та жорстоке поводження, поданих жертвами до правоохоронних органів або заявлених під час судових засідань. Згідно інформації, наданої СБУ, інциденти, що мали місце у червні та грудні 2016р, окреслені вище, були перевірені, втім ані слідчий суддя, ані СБУ не виявили підстав для початку кримінального провадження за відповідними скаргами. Три кримінальних провадження та 14 перевірок можливих порушень прав людини у приміщеннях СБУ в Луганській області також були проведені. Однак, жодних неправомірних дій з боку співробітників СБУ не було виявлено. Більше того, немає ніяких зрушень в розслідуванні, що проводиться Військовою прокуратурою щодо тринадцяти випадків свавільного затримання і жорстокого поводження, скоєних, як стверджується, співробітниками СБУ в Одесі та Запоріжжі. Прокурор ще навіть не допитав потерпілих⁷⁰.

53. УВКПЛ також продовжило слідкувати за принаймні 12 окремими випадками, коли потерпілі в суді заявили про застосування тортур та жорстоке поводження. У цих справах мали місце невинуваті затримки з реєстрацією заяв в єдиному реєстрі кримінальних проваджень та з початком слідчих дій. УВКПЛ нагадує, що відповідальність за проведення повного, оперативного, неупередженого і ефективного розслідування порушень прав людини і покарання винних, незалежно від того, хто їх вчинив, військовослужбовці Збройних сил або члени озброєних груп, в першу чергу несе Уряд України. Уряд повинен також створити ефективні механізми розгляду скарг, проводити швидко і ефективно розслідування випадків катування *ex officio* (на підставі встановлених повноважень, не залежно від наявності скарг чи звернень) і гарантувати будь-якій особі, яка зазнала катувань, доступ до ефективних засобів правового захисту.

Озброєні групи

54. УВКПЛ продовжувало фіксувати випадки застосування тортур на території, яка знаходиться під контролем озброєних груп. Через обмежений доступ до місць утримання під вартою на цій території УВКПЛ часто може задокументувати такі випадки лише після звільнення жертв з під варти, коли вони переїжджають на територію підконтрольну Урядові, та можуть вільніше говорити про те, що вони пережили.

55. У жовтні 2016 року, в Донецькій області на блокпосту, що контролюється озброєними групами, був затриманий чоловік і доставлений в «відділок поліції» у Донецьку. Його допитували тричі. Під час допитів його жорстоко били ногами, кулаками і кийком. Руки його при цьому були сковані наручниками. Три або чотири рази йому на голову одягали пластиковий пакет і він починав задихатися. Один із тих, хто проводив допит, погрожував відрізати йому палець і змусив

---

⁶⁸ Інтерв'ю, проведене ММППЛУ 21 лютого 2017 року.

⁶⁹ Інтерв'ю, проведене ММППЛУ 21 лютого 2017 року.

⁷⁰ Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 листопада 2016 року до 15 лютого 2017 року, пункт 66.

жертву повірити, що він не жартував. Інший погрожував йому пістолетом і казав, що його тіло знайдуть у річці. Жертву також били електрошоком по спині, голові та боках. Його звільнили в грудні 2016 року⁷¹.

56. УВКПЛ також задокументувало випадок, коли чоловік був затриманий на блокпосту, підконтрольному озброєним групам, в березні 2015 року. Його доставили в Докучаєвськ, де озброєні люди в мундирах «Донецької народної республіки» катували його: били кийками до тих пір, поки ті не зламалися, застосовували електрошокер і проломили йому голову. Чоловіка доставили до лікарні, а потім перевели в захоплене колишнє приміщення СБУ в Донецьку, де він був підданий тим самим тортурам знову. Пізніше, чоловіка прив'язали до стільця, допитували і били пластиковою трубою. Один із злочинців застібнув ремінь навколо його шиї і стягував його до тих пір, поки жертва не втратила свідомість. Електричний струм застосовувався неодноразово. Кати також погрожували чоловікові, що вони змусять його підірвати себе. Жертву відпустили в квітні 2016 року⁷².

57. УВКПЛ одержало додаткову інформацію про випадок, що стосується тринадцятьох українських солдат, захоплених озброєними групами в районі Дебальцевого в лютому 2015 року⁷³. Жертв били по голові прикладами, змушували знімати куртки, незважаючи на дуже низьку температуру, і стояти на колінах чотири години на снігу, від чого їх ноги німіли. Деякі члени озброєних груп прикладали ножі до облич жертв і погрожували: «Що ти хочеш, щоб я відрізав вуха чи виколов око?». Всі жертви були згодом переведені до будівлі в Луганську, де, як стверджується, розташувався «окремий полк коменданта 2-го армійського корпусу армії Луганської народної республіки». Під час допитів, солдат жорстоко били. Один із них утримувався в камері разом із цивільною особою, тіло якої було повністю синє, що могло бути результатом жорстокого побиття. Цивільний повідомив, що озброєні групи підозрювали його в тому, що він був навідником, і катували, поки він не «зізнався». Солдати були згодом звільнені, але доля цивільного залишається невідомою.

58. УВКПЛ також задокументувало випадок, коли троє українських солдат були захоплені озброєними групами батальйону «Призрак» у Луганській області в серпні 2014 року. Щовечора кілька озброєних людей били їх з голови до ніг. Один з катів із позивним «Леший» проколов жертві ножем долоню, порізав палець і зламав руку прикладом кулемета. Солдатам відмовили у медичній допомозі та не годували. Жертвам влаштовували імітацію страти. Одного з них перевели до іншого приміщення, де його утримували в одиночній камері та постійно били. Злочинці також лили крижану воду йому на голову, зламали руку та прострелили ногу. Його відвели в туалет і сильно вдарили прикладом гвинтівки. Коли він лежав на підлозі, стікаючи кров'ю, хтось кинув у туалет навчальну гранату. Після цього, дружина одного з «командирів» помочилася на жертву. Його відпустили наприкінці 2014 року.⁷⁴

4. Обмін затриманих осіб

59. Протягом звітного періоду звільнення затриманих в рамках обміну «всіх на всіх» відповідно до Мінських домовленостей не відбулося, незважаючи на триваючі дискусії Робочої групи з гуманітарних питань (РГГП) Тристоронньої контактної групи (ТКГ) у Мінську та перевірку волевиявлення щодо переміщення на територію, підконтрольну озброєним групам, після звільнення серед осіб, які утримуються під вартою на підконтрольній Уряду території, що відбулася 28 квітня – 12 травня.

60. Уряд продовжував наполягати на звільненні 121 особи, що, як вважається, перебувають у неволі під контролем озброєних груп, в той час як озброєні групи

⁷¹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 22 лютого 2017 року.

⁷² Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 16 лютого 2017 року.

⁷³ Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 23 лютого 2017 року. Див. також Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 листопада 2016 року до 15 лютого 2017 року, пункт 50.

⁷⁴ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 14 квітня 2017 року.

визнали факт утримання лише 47 із них.⁷⁵ Озброєні групи домагалися звільнення 771 особи, які, на їхню думку, утримуються або перебувають на території, що контролюється Урядом.

61. На думку УВКПЛ, вкрай важливо, щоб в рамках обмінів ніхто не був переміщений через лінію зіткнення проти своєї волі. УВКПЛ також вкотре наголошує, що особи, які вчинили воєнні злочини, не повинні unikнути покарання в контексті помилування або амністії, передбачених Мінськими домовленостями.

5. Переміщення ув'язнених до початку конфлікту осіб на територію, що контролюється Урядом

62. Загальна кількість осіб, ув'язнених ще до початку конфлікту, які перебувають на контрольованій озброєними групами території, налічує⁷⁶ приблизно 9500 людей. 11 квітня 14 осіб, ув'язнених до початку конфлікту, були переведені до Маріупольського СІЗО з декількох колоній, контрольованих «Донецькою народною республікою». За повідомленням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (Омбудсмена України), починаючи з 2015 року, 147 ув'язнених були переведені з території, що контролюється озброєними групами «Донецької народної республіки». Станом на травень 2017 року, принаймні 735 в'язнів подали заяви з проханням про переведення до офісу Омбудсмена України та, імовірно, до відповідних «органів» в «Донецькій народній республіці» та «Луганській народній республіці».

6. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом

63. Протягом звітнього періоду, УВКПЛ продовжувало документувати випадки сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. Більшість випадків, про які йдеться у цій доповіді, сталися в 2015-2016 рр. Як і у випадках застосування тортур, часто про такі інциденти повідомляють лише через певний час після того, як відповідний інцидент відбувся. Як зазначалося у попередній доповіді УВКПЛ⁷⁷, сексуальне насильство найчастіше здійснюється в контексті позбавлення волі як по відношенню до чоловіків, так і до жінок, та в деяких випадках може розглядатися як катування.

64. Присутність озброєних людей у населених районах залишається одним із найвагоміших чинників, що спричиняє сексуальне чи гендерно-обумовлене насильство, особливо щодо жінок. Коли жертви повідомляли про ці злочини правоохоронним органам, ефективне розслідування майже ніколи не проводилося через недосконалість законодавства, небажання і недостатню спроможність правоохоронців. Жертви, які проживають на території, контрольованій озброєними групами, дуже рідко наважувалися повідомляти про такі випадки, зокрема через страх та відсутність доступу до правосуддя. Виявлення та документування випадків сексуального насильства також ускладнювалось відсутністю регулярного доступу до місць утримання під вартою на території, що контролюється озброєними групами.

65. УВКПЛ продовжувало перевіряти заяви про застосування співробітниками СБУ тортур з елементами сексуального насильства до затриманих у справах, пов'язаних з конфліктом, з метою отримання зізнань⁷⁸. Наприклад, УВКПЛ спілкувалося з двома чоловіками, затриманими СБУ в квітні 2015 року за обвинуваченням у злочинах, пов'язаних з конфліктом⁷⁹. Одного з них невідомі

---

⁷⁵ Сорок дві особи, які утримуються на підконтрольній озброєним групам «Донецької народної республіки» території, і п'ять осіб – на території, яка знаходиться під контролем озброєних груп «Луганської народної республіки».

⁷⁶ Відповідно до інформації, наданої Пенітенціарною службою України, щодо ситуації станом на момент початку конфлікту.

⁷⁷ Див. Доповідь УВКПЛ щодо сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, в Україні в період з 14 березня 2014 року до 31 січня 2017 року, доступна за посиланням: http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportCRSV_EN.pdf.

⁷⁸ Інтерв'ю, проведені ММПУ 11 та 12 квітня 2017 року.

⁷⁹ Статті 258 (2) - (3)(1) («тероризм»), 263 (1) («незаконне поводження зі зброєю»), 110 (2) («посягання на територіальну цілісність і недоторканність України»), 201 (2) («контрабанда») з кваліфікацією статті 28 (2) (злочини вчинені за попередньою змовою групою осіб).

озброєні особи зупинили на дорозі, закували в наручники, одягли йому на голову мішок і доставили до Харківського СБУ. Його допитували і вимагали зізнатися, що він є членом групи «Харківські партизани». Чоловіка били ногами в живіт і по голові. Один із співробітників СБУ схопив жертву за геніталії і скручував їх. Під час цих жорстоких знущань, які тривали близько години, співробітники постійно погрожували завдати шкоди його сім'ї⁸⁰. У другому випадку, чоловік був затриманий співробітниками СБУ в будинку свого друга, де його били в пах ще до допиту. Співробітники СБУ надягали йому на голову протигаз і перекривали доступ повітря, щоб він починав задихатися, а також погрожували йому іншими тортурами. Коли співробітники СБУ пригрозили дати адресу його подруги «Правому сектору»⁸¹, натякаючи, що вони можуть «зробити все що завгодно» з нею, потерпілий погодився «співпрацювати» і підписати все⁸². Станом на 15 травня 2017 року обидві жертви утримувалися під вартою. Ще в одному випадку, як і в попередніх, чоловіка затримали у власному будинку в січні 2015 року і доставили до Волноваського СБУ, де його прив'язали до батареї, били, в тому числі й ногами, по всьому тілу та голові. Декілька разів чоловік втрачав свідомість. Кати змусили його підписати «зізнання», погрожуючи зґвалтувати його дружину, розрізати її на шматки і змусити його з'їсти їх⁸³.

66. УВКПЛ також задокументувало три випадки сексуального та гендерно-обумовленого насильства щодо жінок, вчиненого військовими Збройних сил України, дислокованих у жилих районах. У жовтні 2016 року, в Мар'їнці, жінка була одна в своєму будинку, коли увірвалися двоє п'яних солдат.⁸⁴ Вони почали приставати до неї і один спробував стягнути з неї спідницю. Вона кричала і щосили чинила опір. Один із нападників вдарив її по обличчю металевою мискою, розбивши їй ніс і губу. Їй вдалося вирватися до іншої кімнати і зателефонувати власнику будинку. Власник будинку зателефонував в поліцію і командирів військової частини. Жінка повідомила про інцидент поліцію, але коли поліцейські прийшли допитувати її, то сказали їй, що вона сама була в усьому винна. Пізніше слідчий поліції повідомив їй, що справа була закрита за відсутністю доказів.

Озброєні групи

67. 5 травня у с. Петрівське член озброєних груп з автоматом сексуально домагався неозброєної спостерігачки СММ ОБСЄ і пригрозив завадити патрулю рухатися далі, якщо його вимоги не будуть задоволені. Спостерігачі ОБСЄ вибралися з того району іншою дорогою⁸⁵.

68. 28 червня 2014 року, в одному із населених пунктів Луганської області, підконтрольному озброєним групам, жінка та її 4-річна донька були біля свого будинку, коли під'їхали шестеро озброєних людей і наказали їй відкрити гараж⁸⁶. Коли вона відмовилась, один із чоловіків пригрозив зґвалтувати її своїм кулеметом. Він тикнув зброєю в сідниці її доньки, погрожуючи зґвалтувати їх обох. Кілька разів він вистрілив у землю біля ніг жінки, поранивши її палець. Того ж самого дня, чоловік потерпілої повідомив про те, що сталося «командиріві» озброєної групи. Через місяць його затримала та ж сама озброєна група. Його жорстоко били протягом шести днів. Сім'я покинула підконтрольну озброєним групам територію відразу після звільнення чоловіка.

---

⁸⁰ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 15 березня 2017 року.

⁸¹ «Правий сектор» визначає себе як національно-визвольний рух, який складається з політичної партії, заснованої в листопаді 2013 року, батальйону «Український добровольчий корпус», утвореного в квітні 2014 року, і молодіжного крила «Права молодь». На думку багатьох, це ультраправа політична і воєнізована група, яка причетна до низки порушень прав людини.

⁸² Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 17 березня 2017 року.

⁸³ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 12 квітня 2017 року. СБУ стверджує, що жоден з 7 осіб, які були затримані у Волноваському районі у січні 2015, не подав скаргу про застосування до нього тортур і жорстокого поводження.

⁸⁴ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 20 березня 2017 року.

⁸⁵ Щоденний звіт СММ ОБСЄ за 5 травня 2017 року, доступний за посиланням: <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/315761>; публічна заява СММ ОБСЄ, опублікована 8 травня 2017 року, доступна за посиланням: <http://www.osce.org/special-monitoring-mission-to-ukraine/315891>.

⁸⁶ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 9 березня 2017 року.

Ш. Відповідальність за порушення прав людини і здійснення правосуддя

«У присутності мого адвоката слідчий сказав: «Та то ж наші хлопці! Що ж ми будемо проти них збирати докази?» - пояснюючи чому він не зняв відбитки пальців після пограбування мого будинку»

– Мешканець населеного пункту, що знаходиться поблизу лінії зіткнення

69. На звітний період припадає третя річниця вбивства протестувальників на Майдані у Києві, початку безпекової операції на сході України та насильства в Одесі 2 травня 2014 року – подій, які мали суттєвий негативний вплив на ситуацію з правами людини в країні. Через три роки після цих подій, жертви продовжують домагатися притягнення до відповідальності осіб, винних у вбивствах та інших порушеннях прав людини. Розслідування й судовий розгляд справ щодо осіб, які вчинили насильство під час демонстрацій в Києві та Одесі, проводяться вибірково, а рівень відповідальності вищих посадових осіб не розслідується. Порушення прав людини, вчинені протягом трьох років у контексті збройного конфлікту, залишаються здебільшого не розслідуваними, а відповідальні особи не притягуються до відповідальності. В результаті, безкарність за такі дії може привести до подальших порушень і зловживань.

70. У випадках, коли судовий розгляд справ, пов'язаних з конфліктом, все ж триває, наявні ознаки можливої упередженості щодо осіб, які притягаються до відповідальності за нібито приналежність до або підтримку озброєних груп, що, в результаті, призводить до порушення права на справедливий судовий розгляд. На території, підконтрольній озброєним групам, УВКПЛ продовжувало спостерігати за створенням паралельних структур, які замінюють суди, правоохоронні органи та сили безпеки в деяких районах Донецької і Луганської областей. Функціонування цих структур суперечить Конституції України і Мінським домовленостям. Окрім того у своїй діяльності вони не дотримуються базових принципів і стандартів в сфері справедливого судового розгляду та права на свободу і особисту недоторканність.

А. Резонансні справи щодо актів насильства, пов'язаних із масовими протестами та порушенням громадського порядку

71. Минуло три роки після вбивств протестувальників і правоохоронців на Майдані в Києві та вчинення насильницьких дій в Одесі, та УВКПЛ стурбоване тим, що зусилля, спрямовані на притягнення винних до відповідальності, досі не дали відчутних результатів.

1. Відповідальність за вбивства протестувальників на Майдані

72. Не зважаючи на зусилля Генеральної прокуратури, спрямовані на притягнення до відповідальності осіб, винних у вбивствах протестувальників під час подій на Майдані в Києві, жоден колишній високопосадовець не був покараний⁸⁷. Станом на 15 травня 2017 року, Генеральна прокуратура України встановила ряд осіб, причетних до вбивства 65 протестувальників, та висунула

⁸⁷ Див. Звіт УВКПЛ щодо відповідальності за вбивства в Україні в період з січня 2014 року по травень 2016 року, Додаток I, таблиця 1.

обвинувачення проти частини з них⁸⁸. Розслідування загибелі 13 інших учасників протесту все ще триває.

73. УВКПЛ вітає завершення досудового слідства у справі про вбивство трьох протестувальників та замах на вбивство 33 протестувальників 18 лютого 2014 року у Кріпосному провулку⁸⁹. Однак, УВКПЛ зауважує неспроможність Уряду запобігти втечі обвинуваченого, співробітника «Беркуту», від правосуддя невдовзі після його звільнення з-під варти⁹⁰, разом з двома іншими співробітниками «Беркуту», яких обвинувачують у катуванні протестувальників на Майдані⁹¹.

74. Відзначаючи, що тримання під вартою має застосовуватися лише в разі необхідності, УВКПЛ нагадує про те, що звільнення обвинувачених осіб з-під варти «може бути зумовленим гарантіями явки в суд на будь-якій стадії судового розгляду, і, в разі виникнення потреби, для виконання судового рішення»⁹². Враховуючи той факт, що принаймні 12 співробітників «Беркуту», які підозрюються у вбивстві протестувальників на Майдані, втекли до Російської Федерації⁹³, УВКПЛ не переконане в тому, що судові органи вжили достатніх запобіжних заходів, щоб забезпечити явку до суду особи, яка нещодавно втекла від правосуддя. Ця ситуація викликає особливе занепокоєння, якщо зважати на схильність судів до застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у справах, пов'язаних із конфліктом (див. наступний розділ *Право на належну судову процедуру і на справедливий судовий розгляд, втручання у незалежність судових органів*).

75. УВКПЛ вкотре висловлює занепокоєння відсутністю прогресу в розслідуванні вбивства 13 співробітників органів внутрішніх справ 18-20 лютого 2014 року⁹⁴, що ускладнюється правовими нормами, відповідно до яких особи, які брали участь в масових заходах і які підозрюються або обвинувачуються у скоєнні злочинів під час акцій протесту на Майдані, в тому числі й у вчиненні насильства по відношенню до співробітників правоохоронних органів, звільняються від кримінальної відповідальності⁹⁵. Влада, таким чином, виявилася неспроможною виконати свої зобов'язання щодо забезпечення ефективних засобів правового захисту родичам убитих правоохоронців.

76. Заочний суд над екс-президентом Віктором Януковичем за обвинуваченням у державній зраді, посяганні на територіальну цілісність України і

---

⁸⁸ Три співробітника «Беркуту» обвинувачуються у вбивстві трьох та пораненні 33 протестувальників 18 лютого 2014 року; один протестувальник постав перед судом за вбивство іншого протестувальника 18 лютого 2014 року; шість співробітників «Беркуту» і колишніх високопосадовців СБУ обвинувачуються у вбивстві десяти осіб і вчиненні умисних дій, що спричинили смерть двох протестувальників в наслідок «антитерористичної операції», яка була розгорнута в центрі Києва вночі 19 лютого 2014 року; три особи (так звані «тітушки» найняті представниками влади з метою здійснення нападів на протестувальників, які використовувалися для виправдання втручання силових структур з метою розгону протесту під виглядом заходів захисту громадського порядку) обвинувачуються у вбивстві журналіста В'ячеслава Веремія 19 лютого 2014 року (досудове слідство щодо двох підозрюваних триває, а третій оголошений у розшук); 32 співробітника «Беркуту» обвинувачуються у вбивстві 48 і замаху на вбивство 80 протестувальників 20 лютого 2014 року (п'ять із них перебувають під вартою в очікуванні судового розгляду справи, в той час як решта переховуються від правосуддя).

⁸⁹ 27 березня 2017 року, Генеральна прокуратура повідомила про висунення обвинувачення двом співробітникам «Беркуту» у вбивстві трьох протестувальників 18 лютого 2014 року в Кріпосному провулку.

⁹⁰ 14 квітня 2017 року, обвинувачений разом із трьома іншими співробітниками «Беркуту» (двоє обвинувачуються у катуванні протестувальника на Майдані в січні 2014 року, інший обвинувачується у нападі на журналістів на пропускному пункті в Харківській області) завантажили відео на YouTube заявляючи, що вони втекли до Російської Федерації оскільки не вірять у справедливість українських судів. Начальник Департаменту спеціальних розслідувань Генеральної прокуратури підтвердив інформацію про їх втечу.

⁹¹ 6 квітня 2017 року, Апеляційний суд м. Києва звільнив обвинуваченого з-під варти під особисте зобов'язання з'явитися до суду.

⁹² Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, стаття 9.3.

⁹³ Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 листопада 2016 року до 15 лютого 2017 року, пункт 82.

⁹⁴ Див. Доповідь УВКПЛ щодо відповідальності за вбивства в Україні з січня 2014 року по травень 2016 року, додаток I, таблиця 2.

⁹⁵ Закон України «Про недопущення переслідування та покарання осіб з приводу подій, які мали місце під час проведення мирних зібрань, та визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України». Закон також передбачає знищення матеріалів справ.

сприяння розв'язанню агресивної війни проти України, розпочався 4 травня. Він також підозрюється, наряду з іншими колишніми високопосадовцями, у зловживанні службовим становищем стосовно силового розгону демонстрантів 30 листопада 2013 року, що стало початком протестів на Майдані. Однак, за даними Генеральної прокуратури України, розслідування його ролі в подіях на Майдані призупинене через його втечу. У зв'язку з цим, УВКПЛ висловлює занепокоєння тим, що найвищі посадові особи можуть уникнути відповідальності за порушення прав людини під час подій на Майдані.

2. Відповідальність за насильство 2 травня 2014 року в Одесі

77. Не спостерігається ніякого прогресу в притягненні до відповідальності винних у загибелі 48 осіб 2 травня 2014 року в Одесі.⁹⁶ Вжиті заходи видаються вибірковими і свідчать про можливу упередженість.

78. 15 травня, в рамках судового провадження у справі 20 прихильників ідеї «федералізації», що триває більше двох років, Малиновський районний суд Одеси прийняв рішення про відвід головуючого судді, та ще двох суддів з колегії⁹⁷. Тепер судовий розгляд справи має розпочатися спочатку. Того ж дня Малиновський районний суд подав клопотання про передачу справи до іншого суду, у зв'язку із тим, що був неспроможний призначити нову колегію суддів у відповідності до вимог Кримінального процесуального кодексу України⁹⁸. УВКПЛ стурбоване тим, що затягування судового провадження може призвести до надмірних строків утримання під вартою п'яти підсудних, які перебувають у СІЗО з травня 2014 року.

79. З іншого боку, судовий процес у справі одного з членів групи активістів-прихильників «єдності», який є єдиним обвинуваченим у вбивстві, ще не розпочався, а сам він насолоджується повною свободою без будь-яких запобіжних заходів. Троє співробітників Головного управління Державної служби з надзвичайних ситуацій в Одеській області, яких обвинувачують в ненаданні допомоги людям, що опинилися в пастці в палаючому Будинку профспілок, що призвело до загибелі 42 осіб, також очікують судового рішення у своїй справі на свободі.

80. Через недовіру громадськості до розслідування актів насильства 2 травня 2014 року, Генеральна прокуратура України шукає незалежних іноземних експертів, які могли б допомогти у визначенні точної причини смерті 34 людей, загиблих у Будинку профспілок.

3. Відповідальність за насильство 31 серпня 2015 року в Києві

81. Слідство щодо актів насильства перед будинком Верховної Ради в Києві 31 серпня 2015 року⁹⁹ ведеться у двох напрямках: масові заворушення та терористичний акт¹⁰⁰. Обидва розслідування завершилися висуненням обвинувачення п'ятнадцятьом особам, в тому числі чотирьом колишнім народним депутатам від політичної партії «Свобода» та двом колишнім учасникам безпекової операції на сході. У першій справі, в Подільському районному суді м. Києва¹⁰¹

---

⁹⁶ Див. Доповідь УВКПЛ щодо відповідальності за вбивства в Україні з січня 2014 року по травень 2016 року, додаток I, таблиця 3.

⁹⁷ Справа слухалася у складі колегії з трьох суддів та одного запасного судді. Суд прийняв рішення про відвід головуючого судді, та двох інших членів колегії із посиланням на частину 2 статті 76 Кримінального процесуального кодексу України (Недопустимість повторної участі судді в кримінальному провадженні), а також на офіційне роз'яснення, надане Верховним судом України на запит Одеського апеляційного суду.

⁹⁸ Враховуючи те, що обвинувачений був неповнолітнім на час інциденту, головуючий повинен бути уповноваженим вести провадження у справах, що стосуються неповнолітніх (частина 10 статті 31 Кримінального процесуального кодексу України).

⁹⁹ Див. Доповідь УВКПЛ щодо відповідальності за вбивства в Україні з січня 2014 року по травень 2016 року, додаток I, пункт 5.

¹⁰⁰ За даними Міністерства внутрішніх справ, внаслідок масових зіткнень між протестувальниками та поліцейськими і вибуху ручної гранати загинули чотири військовослужбовці Національної гвардії, а 144 співробітника правоохоронних органів були поранені.

¹⁰¹ 28 липня 2016 року, Генеральна прокуратура повідомила про завершення розслідування масових заворушень біля будівлі Верховної Ради і передачу обвинувального акту проти 15 осіб до Печерського районного суду м. Києва.

слухання постійно відкладаються, в основному через неявку сторін, потерпілих або свідків. Підготовче засідання у другій справі¹⁰² в Шевченківському районному суді м. Києва досі не відбулося через неспроможність суду сформувати суд присяжних.

82. В окремій судовій справі 17 березня 2017 року Братський районний суд Миколаївської області виніс перше рішення щодо цих масових заворушень, визнавши підсудного винним і засудивши його до шести років позбавлення волі¹⁰³. Рішення ще не набуло законної сили, оскільки очікується апеляційний розгляд.

В. Відповідальність за порушення прав людини на сході

«Треба бути камікадзе, щоб засвідчувати побой. Якщо вони дізнаються про це, вони вас покалічать і займуться вашою родиною».

- Особа поміщена під варту у справі пов'язаній із конфліктом, яку піддавали тортурам під час затримання

83. Після спливу трьох років бойових дій, жертви все ще намагаються добитися притягнення винних до відповідальності та отримати компенсацію за порушення прав людини, пов'язані з конфліктом. Наприклад, свідчення осіб, затриманих за підозрою у членстві в озброєних групах, вказують на існування практики насильницьких зникнень, свавільних затримань, катування і жорстокого поводження з боку представників державних органів або за їх вказівкою¹⁰⁴. Ці методи використовуються для того, щоб змусити жертв свідчити проти себе з метою подальшого їх притягнення до кримінальної відповідальності.

84. У той самий час, українські правоохоронні органи і сили безпеки часто відкидають скарги затриманих про порушення прав людини, вважаючи їх тактикою захисту захисту. Такий підхід може спричинити системну неспроможність адекватно розслідувати подібні скарги. Таке ставлення значною мірою сприяє недовірі жертв порушень прав людини до національних механізмів правового захисту і змушує їх утримуватися від подачі скарг¹⁰⁵. Ситуація, в якій опиняються стали жертви катувань і жорстокого поводження, часто погіршується через відмову медичного персоналу пенітенціарних установ належним чином документувати травми таких осіб, коли вони прибувають¹⁰⁶. УВКПЛ нагадує, що Уряд зобов'язаний розслідувати скарги щодо серйозних порушень прав людини, включаючи катування, жорстоке поводження та свавільні затримання. УВКПЛ підкреслює, що жертви зловживання владою, мають право на доступ до правосуддя і якнайшвидше відновлення в правах та компенсацію за завдану шкоду відповідно до національного законодавства¹⁰⁷.

85. УВКПЛ схвалює завершення судового процесу проти 12 колишніх членів роти патрульної служби міліції особливого призначення «Торнадо», яких

¹⁰² 7 липня 2016 року, Генеральна прокуратура заявила про завершення розслідування у кримінальному провадженні стосовно двох осіб, яких підозрюють у вчиненні терористичного акту біля будівлі Верховної Ради.

¹⁰³ Суд прийняв до розгляду цей окремий епізод подій 31 серпня після того, як обвинувачений скоїв ще один злочин в Миколаївській області.

¹⁰⁴ Упродовж звітнього періоду УВКПЛ задокументувало принаймні сім випадків сім випадків (свавільного затримання осіб і жорстокого поводження з боку озброєних осіб на підконтрольній Урядові території неподалік від міста Маріуполь інтерв'ю, проведені ММПЛУ 21 і 22 лютого 2017 року). Згодом ці особи були передані правоохоронним органам і проти них було порушено кримінальні справи за обвинуваченням у членстві в терористичній організації «Донецька народна республіка». У зв'язку з цим виникає побоювання, що кати діяли з відома чи з мовчазної згоди Служби безпеки України.

¹⁰⁵ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 21 лютого 2017 року: Потерпілий повідомив, що через три дні після арешту українськими військовими, він постав перед слідчим СБУ, де він вперше зустрівся зі своїм адвокатом. Незважаючи на явні ознаки фізичного насильства, жоден з них не вжив відповідних заходів реагування. В результаті катувань і погроз вбивства, чоловік підписав свідчення проти самого себе.

¹⁰⁶ Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 21 лютого, 12 та 13 квітня 2017 року.

¹⁰⁷ Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою, A/RES/40/34, 29 листопада 1985 року, 96 пленарне засідання.

звинувачували в серйозних порушеннях прав людини, включаючи незаконне позбавлення волі, викрадення людини, тортури і «насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом» під час безпекової операції на сході¹⁰⁸. 7 квітня, в рамках закритого судового провадження, яке тривало цілий рік, Оболонський районний суд Києва визнав винними всіх підсудних, засудивши вісьмох з них до різних термінів тюремного ув'язнення і ще чотирьох умовно. УВКПЛ стурбоване тим, що, незважаючи на переконливі докази насильницької смерті принаймні однієї людини¹⁰⁹, проти жодного із обвинувачених не були висунуті обвинувачення у вбивстві. УВКПЛ продовжує стежити за справами за участю інших батальйонів, в тому числі 24-ого окремого штурмового батальйону «Айдар»¹¹⁰ та батальйону спеціального призначення Національної гвардії «Донбас»¹¹¹, бійці яких, за свідченнями потерпілих, допускали грубі порушення прав людини під час участі в безпековій операції.

86. УВКПЛ продовжує стежити за розслідуванням, яке проводиться Генеральною прокуратурою, щодо свавільного затримання і насильницьких зникнень¹¹² на території Харківського обласного управління СБУ¹¹³, однак не одержує інформації про хід слідства. УВКПЛ також звертає увагу на відсутність прогресу в забезпеченні відповідальності за вбивства Олега Калашникова¹¹⁴ і Олеса Бузини¹¹⁵, скоєні 15 і 16 квітня 2015 року, відповідно.

87. Незважаючи на відсутність доступу до територій, які знаходяться під контролем озброєних груп, що негативно позначається на можливості українських правоохоронних органів провести всебічне розслідування, Генеральна прокуратура і СБУ продовжують розслідувати порушення прав людини, скоєні озброєними групами¹¹⁶. 13 травня Служба безпеки України заочно висунула обвинувачення «дев'яти лідерам» так званого «відділу кримінальних покарань міністерства внутрішніх справ Луганської народної республіки» у членстві в терористичній організації, при цьому жодних обвинувачень, що стосуються саме грубих порушень прав людини, вчинених цими особами висунуто не було¹¹⁷. Генеральна Прокуратура повідомила УВКПЛ, від початку безпекової операції 14 квітня 2014 року, Національна Поліція розпочала 2845 кримінальних проваджень за заявами про незаконне позбавлення волі, викрадення людей та взяття заручників у Донецькій та Луганській областях, за результатами яких на даний час 79 особам були пред'явлені обвинувачення.

---

¹⁰⁸ Вісьмох підсудних, в тому числі командира роти і його заступника, було засуджено до різних термінів позбавлення волі від 8 до 11 років. Четверо інших отримали умовний строк. І обвинувачення, і захист висловили намір оскаржити вирок.

¹⁰⁹ Див. Доповідь УВКПЛ щодо відповідальності за вбивства в Україні з січня 2014 року по травень 2016 року, додаток I, пункти 106-108.

¹¹⁰ Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2016 року, пункт 56.

¹¹¹ На даний момент Красноармійський міськрайонний суд Донецької області розглядає справу щодо п'яти бійців батальйону, проти яких висунуті численні обвинувачення, включаючи викрадення людини, розбій, вимагання, бандитизм і хуліганство. Для отримання додаткової інформації див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 серпня до 15 листопада 2016 року, пункт 73.

¹¹² Інтерв'ю, проведені ММППУ 24, 26 лютого та 7 березня 2017 року.

¹¹³ Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 листопада 2016 року до 15 лютого 2017 року (пункт 41), з 16 серпня до 15 листопада 2016 року (пункт 35) та з 16 травня до 15 серпня 2016 року (пункт 45).

¹¹⁴ Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2016 року, пункт 70.

¹¹⁵ Там же; Доповідь УВКПЛ щодо відповідальності за вбивства в Україні з січня 2014 року по травень 2016 року, додаток I, пункти 79-82.

¹¹⁶ Для отримання додаткової інформації див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 листопада 2016 року до 15 лютого 2017 року, пункти 63-65.

¹¹⁷ 15 травня СБУ опублікувало відео, на якому колишній в'язень Алчевської виправної колонії №13 (установа, де утримувалися засуджені хворі на туберкульоз, що знаходиться на території підконтрольній озброєним групам) розповідав, що ув'язнені зазнавали фізичного насильства, їм не надавалася медична допомога і захист. Засуджені, які відмовлялися оформлювати «паспорт Луганської народної республіки», за його свідченням, страждали найбільше. Більше того, під час ескалації бойових дій, наприклад в Дебальцевому, в'язнів примушували вступати до озброєних груп. Якщо вони відмовлялись, їх тримали в одиночних камерах і не давали їжі. Документи тих, хто погоджувався вступити до озброєних груп, знищували. Більше цих людей ніхто не бачив. Див. прес-реліз СБУ від 15 травня 2017 року, <https://ssu.gov.ua/ua/news/4/category/21/view/3340#sthash.11BftGM.dpbs> за посиланням:

88. УВКПЛ зауважує, що жоден з членів озброєних груп не був притягнутий до відповідальності за такі порушення прав людини, як-от: катування, жорстоке поводження або свавільне позбавлення життя. Натомість, більшість членів озброєних груп постають перед судом лише за обвинуваченням у членстві або підтримці озброєних груп. Втім УВКПЛ відмічає, що нещодавно, вперше за час конфлікту, проти семи членів озброєних груп були висунуті обвинувачення у порушенні правил та звичаїв ведення війни у зв'язку із позасудовими стратами, незаконним позбавленням волі, катуванням і жорстоким поводженням по відношенню до українських солдатів та цивільного населення¹¹⁸.

С. Право на належну судову процедуру і на справедливий судовий розгляд та випадки втручання у незалежність судових органів

«Чому я змінила свої свідчення і визнаю тепер свою вину? Я просто хочу щоб цей суд закінчився».

- Обвинувачена у справі, пов'язаній з конфліктом, яка перебувала під вартою з жовтня 2015 року. Під час судового засідання вона сиділа у залізній клітці в залі суду і ледь утримувала сльози.

89. УВКПЛ продовжило моніторинг судових процесів стосовно осіб, обвинувачених у зв'язках з озброєними групами, та інших резонансних справ і звертає увагу на систематичні порушення права на справедливий судовий розгляд та інших пов'язаних з цим прав людини. Зокрема, УВКПЛ зазначає, що суди продовжували застосовувати тримання під вартою до підозрюваних, які обвинувачуються у належності до озброєних груп, без оцінки необхідності застосування такого запобіжного заходу в кожному окремому випадку¹¹⁹. Існує також практика автоматичного продовження терміну попереднього ув'язнення¹²⁰. Такий підхід позбавляє сенсу судовий контроль над законністю тримання під вартою. УВКПЛ нагадує, що попереднє ув'язнення не може обов'язковим для всіх обвинувачених в певному виді злочинів. Натомість, вибір запобіжного заходу повинен ґрунтуватися на індивідуалізованій оцінці того, який саме запобіжний захід буде розумним і необхідним у конкретному випадку, беручи до уваги всі обставини конкретної справи¹²¹.

90. УВКПЛ також звернуло увагу на часті випадки затягування судових процесів¹²², що у поєднанні з вищезгаданою практикою неминуче призведе до тривалого попереднього ув'язнення і може поставити під загрозу презумпцію

¹¹⁸ Серед обвинувачених: «командувач» батальйона «Сомалі» «Донецької народної республіки»; «командувач» «Всевеликого війська донського» «Луганської народної республіки»; «командувач розвідки» «окремого полку коменданта 2-го армійського корпусу армії Луганської народної республіки»; Генерал-майор Збройних сил Російської Федерації, який обіймає позицію «заступника міністра» у «міністерстві державної безпеки» «Луганської народної республіки»; Перший заступник Голови особового складу Збройних сил Російської Федерації; а громадяни України, які є членами «Донецької народної республіки».

¹¹⁹ Ст. 176 (5) Кримінально-процесуального кодексу України забороняє застосування будь-якого іншого запобіжного заходу, крім тримання під вартою, до осіб, які підозрюються або обвинувачуються, серед іншого, у членстві в терористичних організаціях або незаконних збройних формуваннях – обвинувачення, що найчастіше висувуються до затриманих, чії справи пов'язані з конфліктом.

¹²⁰ Моніторинг ММПЛУ судового процесу в Жовтневому районному суді Дніпра 15 і 16 березня 2017 року; моніторинг ММПЛУ судового процесу в Апеляційному суді Запорізької області 6 квітня 2017 року; моніторинг ММПЛУ судового процесу в Жовтневому районному суді Запоріжжя 16 березня 2017 року.

¹²¹ Комітет з Прав людини ООН, Коментар загального порядку 35, Стаття 9 (Свобода та особиста недоторканість), пункт 38.

¹²² Моніторинг судових процесів у справах, пов'язаних з конфліктом, а також декількох показових кримінальних справах, який проводить ММПЛУ, свідчить, що суди часто змушені переривати слухання справи у зв'язку із неявкою сторін або свідків або через недоставляння підсудних з місць тримання під вартою, що призводить до постійного продовження терміну їх тримання під вартою (наприклад, справа Анастасії Коваленко, яка утримується під вартою з грудня 2014 року, і справа колишнього мера Слов'янська, яка утримується під вартою з липня 2014 року і очікує четвертого розгляду справи).

невинуватості.¹²³ УВКПЛ нагадує, що судові провадження у справах осіб, які утримуються під вартою, має бути якомога більш оперативним, а коли затримка є необхідною, суд повинен повторно зважити можливість застосування альтернативних триманню під вартою запобіжних заходів¹²⁴.

91. Під час моніторингу судових процесів та інтерв'ювання обвинувачуваних у кримінальних справах, пов'язаних з конфліктом¹²⁵, УВКПЛ документувало гідні довіри свідчення того факту, що співробітники СБУ збирали докази, в тому числі «показання» свідків і «зізнання», шляхом застосування тортур. Такі докази згодом були прийняті судами¹²⁶, іноді навіть незважаючи на скарги потерпілих до суду щодо шляхів їх отримання. Наприклад, 20 березня 2017 року, Добропільський міськрайонний суд Донецької області виніс обвинувальний вирок щодо підсудного, попри те, що провадження за його скаргами на жорстоке поводження і свавільне затримання на той час все ще тривало¹²⁷.

92. УВКПЛ продовжувало спостерігати спроби різних осіб втручатися у незалежність судових органів. В ході моніторингу судових процесів УВКПЛ зафіксувало випадки залякування та застосування фізичного насильства до суддів з боку організованих груп осіб, які називають себе «патріотами»¹²⁸. Толерантне ставлення до такої поведінки з боку правоохоронних органів, через недостатню присутність поліції або відмову вжити заходів для забезпечення належної безпеки у залах судових засідань, як і раніше викликає занепокоєння.

D. Вплив озброєних груп на ситуацію з правами людини

«Я не можу викликати солдат Захарченка на допит.»

- Батько особи, страченої членами озброєної групи «Оплот» у Донецьку, цитуючи «слідчого» у справі.

93. УВКПЛ продовжило спостерігати за впливом паралельних структур «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» на права осіб, які проживають на контрольованій озброєними групами території. УВКПЛ вкотре наголошує, що озброєні групи зобов'язані дотримуватися міжнародного гуманітарного права, що, серед іншого, забороняє застосування покарання та страти без попереднього рішення належним чином установленого суду, який забезпечує основні гарантії незалежності та неупередженості¹²⁹.

94. 20 квітня, УВКПЛ зустрівся із «заступником голови» «верховного суду» «Донецької народної республіки», який повідомив, що «суди» «Донецької народної республіки» користуються процесуальним кодексом України в частинах, що не суперечать «конституції» «Донецької народної республіки».

95. УВКПЛ також отримало інформацію, що у 2015 році «суди» «Донецької народної республіки» взяли до розгляду 5247 кримінальних справ, провадження в

¹²³ Комітет з Прав людини ООН, Коментар загального порядку № 35, Стаття 9 (Свобода та особиста недоторканість), пункт 37.

¹²⁴ Там само

¹²⁵ Моніторинг ММПЛУ судового провадження у Дзержинському міському суді Донецької області 26 березня 2017 року; моніторинг ММПЛУ судового провадження в Слов'янському міськрайонному суді 4 квітня 2017 року; моніторинг ММПЛУ судового провадження в Старобільському районному суді Луганської області 13 березня 2017 року; моніторинг ММПЛУ судового провадження в Лисичанському міському суді Луганської області 5 квітня 2017 року.

¹²⁶ Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 13 березня та 5 квітня 2017 року.

¹²⁷ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 6 квітня 2017 року; Рішення Добропільського міськрайонного суду Донецької області від 20 березня 2017 року (рішення доступне за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65401324>).

¹²⁸ Моніторинг ММПЛУ судового провадження в Малиновському районному суді м. Одеси 13 квітня 2017 року.

¹²⁹ Стаття 3 Женевських Конвенцій; стаття 6 Додаткового протоколу II до Женевських конвенцій; Хенкерс, Досвальд-Бек, «Звичасве міжнародне гуманітарне право», том I, правило 100.

яких розпочалося до початку конфлікту, проти 6003 осіб, 777 з яких знаходилися під вартою. Розгляд цих справ призупинявся через початок бойових дій та евакуацію судів на підконтрольну Уряду територію. Як повідомляється, станом на квітень 2017 року розгляд 4763 справ стосовно 5439 обвинувачених було завершено¹³⁰. В УВКПЛ не було можливості перевірити, чи обвинуваченим у цих справах були забезпечені будь-які процесуальні права і гарантії. УВКПЛ відомо про справу проти особи, взятої під варту ще до конфлікту, розгляд якої у суді розпочався в 2014 році¹³¹. В 2015 році «суд» «Донецької народної республіки» визнав підсудного винним і засудив його до чотирьох років і шести місяців позбавлення волі. Рік потому, «апеляційний суд» повернув справу на повторний розгляд через те, що «розслідування» проводилося за українським законодавством, що не відповідає «законодавству» «Донецької народної республіки». Загалом, підсудний утримується під вартою вже п'ять років, а повторний розгляд справи ще не розпочався.

96. Станом на 15 травня 2017 року, відомий релігієзнавець Ігор Козловський, знаходився під вартою у Донецьку¹³². Його затримали 27 січня 2016 року і забороняли будь-який зв'язок із зовнішнім світом до 29 січня 2016 року, коли «МДБ» повідомили його дружину повідомити про арешт чоловіка. ММПЛУ мала змогу моніторити «судовий процес» у його справі у «військовому трибуналі» і була присутня 3 травня при оголошенні «судового рішення» про позбавлення його волі строком на два роки і вісім місяців у виправній колонії за обвинуваченням у незаконному володінні зброєю. Слід зазначити, що «суд» обрав максимальне покарання в його справі – позбавлення волі у виправній колонії, хоча «прокурор» просив відправити його в колонію-поселення (де менший рівень безпеки і контролю, а ув'язненим дозволяється залишати межі селища та відвідувати свої сім'ї, і т.д.).

97. За наявною інформацією, паралельні структури також проводили «розслідування» справ щодо порушень прав людини. 17 березня 2017 року «голова» «верховного суду» «Донецької народної республіки» повідомив про вирок, винесений українському поліцейському за катування прибічників озброєних груп.¹³³ 20 квітня 2017 року «заступник голови» «верховного суду» «Донецької народної республіки» повідомила про 46 «кримінальних справ» проти 82 «посадових осіб» «правоохоронних органів» за заявами про порушення прав людини, які були розглянуті або розглядаються в «судах» «Донецької народної республіки». Вона також повідомила, що 24 таких «посадових особи» були засуджені по дев'яти «кримінальним справам». 3 березня 2017 року «генеральна прокуратура» «Луганської народної республіки» оголосила розшук колишнього співробітника «міністерства державної безпеки» через звинувачення у викраданні людей, свавільних затриманнях і погрозах убивства¹³⁴.

98. УВКПЛ зібрало вагомі підтвердження того факту, що паралельні структури не забезпечують доступу жертв порушень прав людини до ефективних засобів правового захисту. Прикладом є справа про вбивство 8 листопада 2014 року в Донецьку місцевого бізнесмена, імовірно членами батальйону «Оплот». «Військова прокуратура» «Донецької народної республіки» розпочала розслідування, в ході якого було встановлено трьох свідків – членів батальйону «Оплот». Однак розслідування зайшло в глухий кут через небажання слідчих викликати членів батальйону на допит¹³⁵.

---

¹³⁰ Зустріч, проведена ММПЛУ 20 квітня 2017 року.

¹³¹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 3 березня 2017 року.

¹³² Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 6 квітня 2017 року.

¹³³ Див. <https://dan-news.info/ukraine/sud-dnr-vpervye-zaочно-prigovoril-sotrudnika-mvd-ukrainy-k-14-godam-lisheniya-svobody.html>.

¹³⁴ Вебсайт «генеральної прокуратури» «Луганської народної республіки» (доступний за посиланням: <http://gplnr.su/vnimanie-rozysk/2186-denisov-boris-aleksandrovich.html>).

¹³⁵ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 28 лютого 2017 року.

IV. Основоположні свободи

A. Свобода пересування

«Ми змушені були залишитися на ніч в черзі машин, що не рухалися взагалі. Там було чути стрілянину. Мені байдуже, хто все це почав! Я просто хочу побачити свою доньку!»

- Літній мешканець села поблизу Донецького аеропорту

99. Протягом звітнього періоду спостерігалось різке зростання кількості людей, що перетинали лінію зіткнення: в середньому 29 000 щодня; найбільше перетинів спостерігалось у березні, коли денний максимум сягнув 45 200¹³⁶. Наведені показники суттєво перевищують кількість перетинів зафіксованих протягом попередніх місяців¹³⁷. У другій половині березня, УВКПЛ спостерігало тривожні ситуації на всіх п'яти маршрутах перетину в Донецькій і Луганській областях. У коридорі «Мар'їнка», де дорога є найвужчою, сотні автомобілів вишикувались в чотири ряди. Люди скаржилися на корупцію з обох боків від лінії зіткнення та на тривалий час очікування в принизливих умовах (наприклад, без навісу в спекотну погоду, з обмеженим доступом до питної води і туалетів, іноді маючи з собою громіздкий багаж), в тому числі й в ночі, коли ризик обстрілів високий¹³⁸. Подібне зростання кількості перетинів обумовлене новою вимогою до ВПО, які мають право на отримання пенсій та інших соціальних виплат, поновити їхню банківську реєстрацію. Відповідно до чинних нормативно-правових актів пенсіонери, зареєстровані на території, що контролюється озброєними групами, повинні зареєструватися як ВПО та пройти низку процедур перевірки задля реалізації свого конституційного права на соціальний захист (див. далі *Становище внутрішньо переміщених осіб*).

100. Перетин лінії зіткнення також зумовлений низкою змін внесених до законодавства, що регулюють переміщення товарів¹³⁹, а також змінами, що були внесені 14 квітня 2017 року до Тимчасового порядку контролю за переміщенням осіб через лінію зіткнення¹⁴⁰. Головним позитивним результатом зазначених змін є те, що дозволи на перетин лінії зіткнення більше не мають терміну дії. Водночас, дуже важливо, щоб дозволи на перетин лінії зіткнення, видані раніше, також визнавались дійсними і мали необмежений термін дії. Іншим позитивним досягненням є те, що жителям населених пунктів, прилеглих до лінії зіткнення на територіях, що контролюються урядом, більше не потрібен дозвіл на перетин (як це вимагалось раніше). Це, однак, не стосується тих, хто живе поблизу лінії зіткнення на території, що контролюється озброєними групами.

¹³⁶ Щоденні дані, надані Державною прикордонною службою України (доступна за посиланням: <http://dpsu.gov.ua/ua/news/1490249414-situaciya-v-kontrolnih-punktah-vizdu-vii-zdu-na-linii-rozmezhuвання/>).

¹³⁷ Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні у період з 16 листопада 2016 року до 15 лютого 2017 року. Протягом цього періоду від 16 000 до 25 000 цивільних осіб щоденно перетинали лінію зіткнення.

¹³⁸ Вїзди ММПЛУ на місця 13, 17, 20, 23 та 24 березня 2017 року.

¹³⁹ Постанова Кабінету Міністрів № 99 «Про затвердження Порядку переміщення товарів до району або з району проведення антитерористичної операції» від 1 березня 2017 року (доступна за посиланням: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249790429>); Наказ Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб № 39 «Про затвердження Переліку та обсягу товарів, дозволених для переміщення до/з гуманітарно-логістичних центрів та через лінію зіткнення» від 24 березня 2017 року (доступний за посиланням: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0417-17>).

¹⁴⁰ Тимчасовий порядок контролю за переміщенням осіб через лінію зіткнення у межах Донецької і Луганської областей, що набув чинності 21 січня 2015 року (з останніми змінами, затвердженими «Антитерористичним центром при Службі безпеки України» (доступний за посиланням: <https://ssu.gov.ua/ua/pages/32>).

101. З іншого боку, зміни, нещодавно внесені до Тимчасового порядку, що стосуються визнання недійсним дозволу та заборони перетинати лінію зіткнення на територію, що контролюється урядом, викликають занепокоєння. Положення, що передбачає можливість анулювання дозволу у разі якщо є наявні відомості про сприяння особою вчиненню правопорушення або ухиленню інших осіб від відповідальності¹⁴¹, не є достатньо чітким і не визначає, яким чином особа буде повідомлена про наявність таких відомостей. Занепокоєння викликає і те, що Державна прикордонна служба може відмовити у в'їзді особі, яка виїздить з території підконтрольної озброєним групам, якщо вона «не доведе мету в'їзду на територію, що контролюється Урядом»¹⁴². Врешті, УВКПЛ з сумом відзначило, що рух громадського пасажирського транспорту через лінію зіткнення залишається забороним.

102. Визнаючи те, що за виняткових обставин, необхідність захисту національної безпеки та громадського порядку може виправдати певні обмеження свободи пересування, УВКПЛ зазначає, що деякі заходи можуть розглядатися як не виправдані та неспівмірні. Прикладом таких заходів може бути заборона на проїзд певних видів транспортних засобів і суворі обмеження типу та кількості особистих речей, дозволених для перевезення, що встановлюється Міністерством з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб. Подібні обмеження дають можливість для зловживання повноваженнями та широкого тлумачення, що своєю чергою створює сприятливі умови для корупції. Це суперечить Плану заходів Кабінету Міністрів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо громадян, які проживають на території, що контролюється озброєними групами, пріоритетом якого є боротьба з корупцією на лінії зіткнення та спрощення процедур перетину¹⁴³.

103. Обмеження свободи пересування має негативний вплив на реалізацію соціально-економічних прав, як це описано нижче в Розділі V. Наприклад, з міркувань безпеки, жителям Пісків¹⁴⁴, які залишили селище через бойові дії у 2014 році, було відмовлено у доступі до нього, через що вони не можуть возз'єднатися зі своїми сім'ями, перевірити стан свого майна чи обробити свої землі. Декілька жителів, які лишилися у селищі, є цілком ізольованими і залежними від поставок питної води, хліба, газових балонів, а також постачання електроенергії від генераторів, що надається українськими військовослужбовцями. Селище Доломітне (контролюється озброєними групами) опинилося в ізоляції від тоді як 1 січня 2017 року Збройні сили України перекрили дорогу до сусіднього селища Новолуганського (контролюється Урядом). У населеному пункті немає продуктового магазину, аптеки, фельдшерсько-акушерського пункту чи громадського транспорту, а мобільний зв'язок є ненадійним.

---

¹⁴¹ Тимчасовий порядок контролю за переміщенням осіб через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей, пункт 7.9 (3).

¹⁴² Тимчасовий порядок контролю за переміщенням осіб через лінію зіткнення у межах Донецької і Луганської областей, пункт 5.9.

¹⁴³ План заходів Кабінету Міністрів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо окремих районів у Донецькій та Луганській областях, де державні органи тимчасово не здійснюють свої повноваження, прийнятий 11 січня 2017 року (доступний за посиланням: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/8-2017-%D1%80>).

¹⁴⁴ Контрольоване урядом селище в Донецькій області, безпосередньо біля лінії зіткнення, 13 км від аеропорту м. Донецька.

В. Свобода думки і на вільне вираження поглядів

«Багато людей не розуміють, як ми можемо працювати по обидві сторони від лінії зіткнення. Люди кажуть, що ми повинні обрати одну сторону і вести репортажі звідти».

- Журналіст, який працює у Донецьку

104. УВКПЛ констатує погіршення ситуації зі свободою думки і на вільне вираження поглядів у районах України, що постраждали від конфлікту. Це, передовсім, стосується територій підконтрольних озброєним групам, які продовжували блокувати українське мовлення, в тому числі шляхом заборони більш ніж 350 веб-сайтів¹⁴⁵, та обмежувати доступ до друкованих українських ЗМІ. З обох боків від лінії зіткнення, УВКПЛ спостерігало випадки залякувань та нападів на представників засобів масової інформації та на засоби масової інформації, а також випадки самоцензури серед журналістів і блогерів.

105. За даними Генеральної прокуратури, з 2013 до 2016 року в Україні було зареєстровано 645 кримінальних справ за фактами перешкоджання журналістській діяльності. Половина з цих справ була закрита ще на стадії досудового розслідування. До цього часу лише 7,1 відсотка (46 справ) були передані до суду. УВКПЛ підтверджує, що ефективне розслідування незаконних дій проти журналістів сприятиме становленню безпечнішого медійного середовища та поліпшенню суспільної довіри до судової системи.

106. УВКПЛ відзначило тривожні сигнали з приводу ситуації, що склалася в Україні з доступом широкого загалу, і особливо журналістів, які ведуть розслідування, до публічної інформації та відкритих даних. 23 березня 2017 року, СБУ провела обшуки квартир у Києві Головного виконавчого директора компанії «YouControl», що здійснює моніторинг фінансових звітів, використовуючи відкриті дані¹⁴⁶. Інформацією «YouControl» користуються багато антикорупційних неурядових організацій (НУО) та журналістів, які ведуть розслідування¹⁴⁷. У світлі змін, внесених до антикорупційного законодавства 23 березня (*див. пункт 109 нижче*), УВКПЛ нагадує, що необхідно гарантувати прозорий потік інформації, а організації, що поширюють інформацію та сприяють притягненню до відповідальності, повинні бути захищені від політичного втручання або залякувань.

Територія, що контролюється озброєними групами

107. Генадій Беницький, блогер, затриманий «МДБ» «Луганської народної республіки» у грудні 2016 року, за доступною інформацією був звільнений з під варті 14 березня 2017 року. «Акредитовані» журналісти все ще повинні інформувати «відділ преси» «міністерства закордонних справ», якщо вони планують відвідати райони поблизу лінії зіткнення.

108. Навіть «акредитованим» журналістам не завжди надається доступ до всіх районів, які вони хотіли б відвідати. Під час перетину блокпостів, до журналістів висувалися свавільні вимоги, наприклад, показати відзнятий матеріал, повідомити про мету своєї місії або ж надати особисті речі для огляду. Представник іноземних ЗМІ повідомив УВКПЛ, що для того, щоб мати доступ у майбутньому він не повинен піднімати у своїх репортажах «провокаційні» питання, а також про те, що він уникає зйомок в певних місцях або висвітлювання певних тем, таких як захоплення озброєними групами комерційної нерухомості.

¹⁴⁵ Заява Представника ОБСЄ з питань свободи ЗМІ Дуні Міятович (доступна за посиланням: <http://www.osce.org/fom/295336>).

¹⁴⁶ Розслідування базується на рішенні Шевченківського районного суду від 3 березня 2017 року про те, що «YouControl» незаконно використовувала відкритий державний реєстр і порушила кримінальний кодекс.

¹⁴⁷ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 30 березня 2017 року.

109. Доступ до інформації та українських інтернет-ресурсів залишається обмеженим. Після того, як провайдер Укртелеком був «націоналізований» 1 березня 2017 року озброєними групами «Донецької народної республіки», Інтернет-послуги надаються з перебоями або ж взагалі відсутні. 21 квітня 2017 року «міністр зв'язку» «Луганської народної республіки» повідомив про те, що виклик екстрених служб (швидкої допомоги, поліції, пожежних) за короткими номерами (101, 102, 103, 104) більше не доступний для клієнтів, які користуються послугами оператора мобільного зв'язку «МТС-Україна» на території, що контролюється озброєними групами «Луганської народної республіки»¹⁴⁸. Незважаючи на те, що План заходів Кабінету Міністрів¹⁴⁹ передбачає надання доступу до українських та міжнародних інформаційних матеріалів на території, що контролюється озброєними групами, і на блокпостах, такий доступ залишається обмеженим.

С. Свобода об'єднань, мирних зібрань та свобода релігії або переконань

110. УВКПЛ відзначило покращення ситуації з патрулюванням та забезпеченням безпеки під час проведення різних річниць і пам'ятних заходів на всій території України. Відзначення річниця Майдану наприкінці лютого, було проведено мирно, з поодинокими порушеннями. УВКПЛ також відзначило, що правоохоронні органи посилили заходи із запобігання сутичкам під час відзначення подій 2 травня в Одесі. Незважаючи на те, що пам'ятні заходи, присвячені 9 травня, в яких взяли участь близько 600 тисяч учасників всією Україною, пройшли мирно, в деяких великих містах включаючи Дніпро, Харків, Київ, Одесу та Запоріжжя такі заходи супроводжувалися незначними сутичками, в результаті яких 32 людини отримали тілесні ушкодження, 89 людей були затримані, а також було відкрито 19 кримінальних проваджень.

111. Протягом звітного періоду УВКПЛ відзначило тривожні зміни у регулюванні діяльності НУО в Україні. 23 березня Верховна Рада України проголосувала за внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції», що поширюють дію вимоги про оприлюднення фінансової інформації, що зазвичай стосується лише державних службовців, на НУО, діяльність яких стосується протидії корупції¹⁵⁰. Вказані зміни включають кілька неоднозначних положень і визначень, що можуть стати предметом широкого тлумачення або зловживань. До того ж зазначені зміни можуть мати стримуючий вплив на діяльність громадських організацій щодо боротьби з корупцією, оскільки дуже широке коло суб'єктів може потрапити під їх дію¹⁵¹. УВКПЛ стурбоване тим, що зміни носять дискримінаційний характер, націлені проти НУО, діяльність яких стосується протидії корупції, і можуть порушити право на недоторканність приватного життя їх співробітників¹⁵².

Території, що контролюються озброєними групами

112. На території, що контролюється озброєними групами, простір для громадянського суспільства, засобів масової інформації, а також релігійних і гуманітарних організацій залишається суттєво обмеженим. «Органи влади» «Луганської народної республіки» нагадала релігійним організаціям про необхідність надати документи для підтвердження їх реєстрації і правового статусу до 18 травня 2017 року. Хоча наразі не повідомлялося про жодні санкції у разі порушення встановленого терміну, УВКПЛ стурбоване тим, що релігійні

¹⁴⁸ Див. <http://lug-info.com/news/one/abonenty-mts-ukraina-bolshe-ne-mogut-zvonit-na-korotkie-nomera-ekstrennykh-sluzhb-lnr-23646>.

¹⁴⁹ План заходів Кабінету Міністрів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо окремих районів у Донецькій та Луганській областях, де державні органи тимчасово не здійснюють свої повноваження.

¹⁵⁰ Законопроект № 6172 «Про внесення змін до статті 3 Закону про запобігання корупції».

¹⁵¹ Не лише співробітники і фахівці НУО у сфері боротьби з корупцією та донорських і виконавчих організацій підпадають під дію нових положень, але й їх підрядники та постачальники послуг.

¹⁵² Обов'язкові електронні декларації вимагають автоматичного розкриття значної кількості персональних даних.

організації, які здійснюють свою діяльність без «підтвердження», можуть бути примусово вислані.

113. Ситуація зі свободою мирних зібрань на території, що контролюється озброєними групами, також постійно погіршується. З огляду на те, що озброєні групи захопили контроль, жодних проукраїнських демонстрацій або відкритих протестів проти озброєних груп не відбувається. На зібрання, які дійсно мають місце у Донецьку, учасників організовано доставляють в автобусах, зазначаючи, що участь деяких категорій осіб, наприклад, студентів і працівників «державних» підприємств, не може бути повністю добровільною.

D. Дискримінація осіб, які належать до меншин

114. Різні джерела, включаючи правозахисників і активістів громадянського суспільства, повідомляють про примусове виселення ромської громади у Києві на початку квітня¹⁵³. Погрози застосування насильства і обшуки, проведені невідомими особами в масках, мали місце 30 березня в ромському таборі, розташованому в районі Березняки. Побоюючись переслідувань, роми залишили табір, який 6 квітня було повністю зруйновано пожежею. Як наслідок, близько 150 членів ромської громади були переміщені залишити табір. Органи влади не змогли надати інформацію про причини пожежі, а розслідування¹⁵⁴ інциденту взагалі не проводилося. УВКПЛ закликає органи місцевої влади Києва запобігати примусовим переселенням, провести належне розслідування цього інциденту, а також забезпечити потерпілим право на ефективний правовий захист, включаючи компенсацію. УВКПЛ також стурбоване відсутністю розслідування у справі про примусове виселення ромських сімей з села Лощинівка в Одеській області¹⁵⁵.

V. Економічні та соціальні права

115. Перед громадами, що постраждали внаслідок конфлікту на сході України, наразі постають не лише гуманітарні проблеми обумовлені конфліктом, а також проблеми, що існували до конфлікту, і які наразі лише загострюються. Це призводить до ще більших страждань як в цілому населення, так і найбільш уразливих груп, зокрема. Певні обмеження, введені Урядом, лише ускладнили становище трьох мільйонів осіб, які проживають на території, що контролюється озброєними групами, і ці непотрібні перешкоди можуть сприйматися як покарання за те, що люди не залишили ці райони.

116. Доступ до води та її якість на території підконтрольній озброєним групам у Луганській області викликає серйозне занепокоєння. Наразі не функціонує механізм оплати рахунків за воду, яку комунальне водопостачальне підприємство, розташоване на території підконтрольній Уряду, подає на територію, підконтрольну озброєним групам¹⁵⁶. Підприємство продовжує працювати, накопичуючи значні борги за електроенергію. 25 квітня 2017 року приватна компанія «Луганське енергетичне об'єднання» припинила постачання електроенергії на територію підконтрольну озброєним групам. Крім того, 4 травня 2017 року, через прорив труби, водопостачальне підприємство припинило подачу питної води для 460 000 жителів Луганської області, 410 000 з яких проживають на території підконтрольній

---

¹⁵³ Див. Заяву щодо подій, що носять характер «етнічних чисток» (доступна за посиланням: http://www.irf.ua/allevents/news/zayava_schodo_podiy_u_kievi_yaki_nosyat_kharakter_etnichnikh_chistok/).

¹⁵⁴ За словами радника Міністра внутрішніх справ, немає ніякого розслідування, тому що ніхто не подав скаргу до поліції, а також немає ні заявників, ні жертв.

¹⁵⁵ Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 листопада 2016 року до 15 лютого 2017 року, пункт 124; Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 серпня до 15 листопада 2016 року, пункт 152.

¹⁵⁶ Механізм було запроваджено 25 серпня 2016 року Підгрупою з економічних питань Трьохсторонньої контактної групи у Мінську, але він так належним чином і не зафункціонував. Відповідно до договору № 16-15, Товариство з обмеженою відповідальністю «Джерело нового життя», перераховує платежі за воду з територій підконтрольних озброєним групам Комунальному підприємству «Попаснянський водоканал» на підконтрольну Уряду територію. Станом на 1 квітня 2017 року заборгованість ТОВ «Джерело нового життя» перед КП «Попаснянський водоканал» становила 28 521 634 гривні.

озброєним групам. «Луганська народна республіка» відразу ж почала використовувати альтернативні джерела водо- та енергопостачання, в тому числі електроенергію з Російської Федерації. Ці джерела, однак, вважаються ненадійними, а якість води є сумнівною. Це викликає особливе занепокоєння в літній сезон, коли низька якість води або її нестача можуть призвести до поширення інфекційних захворювань. Ця проблема є особливо актуальною для Донецької області, де люди з обох боків від лінії зіткнення страждають від нерегулярних поставок води, що обумовлено частими пошкодженнями водопроводів (див. вище *Міжнародне гуманітарне право під час ведення бойових дій*).

А. Право на соціальний захист

117. Незважаючи на численні консультації на різних рівнях, Уряд досі не вирішив питання про виплату пенсій усім громадянам України, які мають на це право. Щонайменше 160 000 пенсіонерів, які проживають на територіях підконтрольних озброєним групам, не отримували пенсії у період з грудня 2014 року до грудня 2016 року¹⁵⁷, оскільки вони не були зареєстровані як ВПО, відповідно до вимог постанови Уряду, прийнятої у листопаді 2014 року¹⁵⁸. Люди, які все ж таки зареєструвалися як ВПО, були вимушені проходити складну процедуру перевірки¹⁵⁹, за результатами якої у 2016 році було припинено виплату пенсій 43 відсоткам ВПО (понад 400 000 осіб), які мали право на їх отримання. У 2016 році, у своєму щорічному звіті Пенсійний фонд України представив цей результат як «економію видатків»¹⁶⁰.

118. УВКПЛ наголошує, що прив'язка пенсійних виплат до реєстрації статусу ВПО, а також їх припинення за результатами подальших перевірок, суперечить національному законодавству України, її міжнародним зобов'язанням, а також деяким рішенням національних судів¹⁶¹ і практиці Європейського суду з прав людини¹⁶².

119. УВКПЛ схвалює рекомендацію щодо механізму виплати пенсій робочою групою Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб. Цей механізм, зокрема, дозволить пенсіонерам, які проживають на території підконтрольній озброєним групам, подати заяву на виплату пенсії у будь-якому відділенні Пенсійного фонду (на території, що контролюється Урядом), без вимоги реєструвати статус ВПО. Для пенсіонерів, які обмежені в пересуванні, рекомендується зарезервувати кошти для виплат, а тим часом разом з міжнародними організаціями розробити прийнятний механізм здійснення виплат. Пропозиція також передбачає процедуру фізичної ідентифікації пенсіонерів.

---

¹⁵⁷ Станом на серпень 2014 року, на території, що контролюється озброєними групами в Донецькій і Луганській областях, було зареєстровано 1 278 200 пенсіонерів. З того часу до грудня 2016 року, 1 118 200 пенсіонерів, які проживають в цих районах, звернулися за отриманням пенсій на території, що контролюється Урядом, своєю чергою, це означає, що принаймні 160 000 пенсіонерів, які мають право на пенсії, не зверталися за нею з серпня 2014 року.

¹⁵⁸ Постанова Кабінету Міністрів № 595 «Деякі питання фінансування бюджетних установ, здійснення соціальних виплат населенню та надання фінансової підтримки окремим підприємствам і організаціям Донецької та Луганської областей» від 7 листопада 2014 року (доступна за посиланням: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=247734847>). Постанова Кабінету Міністрів № 637 «Про здійснення соціальних виплат внутрішньо переміщеним особам» від 5 листопада 2014 року (доступна за посиланням: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/637-2014-%D0%BF>).

¹⁵⁹ Див. наступний розділ «Становище внутрішньо переміщених осіб».

¹⁶⁰ Фінансові та статистичні показники Пенсійного фонду у 2016 році, (доступний за посиланням: <http://www.pfu.gov.ua/pfu/doccatalog/document.jsessionid=951F213D2DA7A695E0FC97EBBF1FAEB7.app2?id=277122>).

¹⁶¹ Рішення Вищого адміністративного суду України 2015 р. (доступне за посиланням: <http://document.ua/pro-viznannja-protipravnoyu-ta-skasuvannja-postanovi-kabinet-doc248223.html>); два рішення Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області 2017 р. (доступні за посиланнями: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/64542884> і <http://reyestr.court.gov.ua/Review/64542918>); Рішення Донецького апеляційного адміністративного суду 2017 р. (доступне за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65383449>); Рішення Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду 2017 р., (доступне за посиланням: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65383315>).

¹⁶² *Пічкур проти України* (2013), Заява № 10441/06.

120. 15 березня блокада вантажних перевезень через лінію зіткнення, ініційована колишніми членами добровольчих батальйонів «Айдар» та «Донбас» протягом попереднього звітного періоду¹⁶³, була узаконена Урядом¹⁶⁴. 1 березня озброєні групи «Донецької народної республіки» і «Луганської народної республіки» захопили близько 54 підприємства на підконтрольній їм території, зокрема, кілька приватних металургійних заводів та вугільних шахт, готелі, стадіон, офіси гуманітарної організації, а також залізницю, і ввели на них «тимчасове зовнішнє керівництво». Подібні дії призвели до того, що тисячі людей втратили впевненість у своєму працевлаштуванні та засобах до існування. Низка підприємств з обох боків від лінії зіткнення, включаючи теплоелектростанції, скоротили або припинили свою діяльність, через те, що не мають доступу до ринків збуту або через брак вугілля чи іншої необхідної сировини, що постачалась з території, яка наразі знаходиться з іншого боку від лінії зіткнення¹⁶⁵. За наявною інформацією, працівники отримують заробітну плату нерегулярно; у багатьох зарплата суттєво скоротилася після того як Уряд заборонив переміщення вантажів через лінію зіткнення, а озброєні групи захопили підприємства.

121. Більше того, близько 22 000 працівників української залізниці, на території, що знаходиться під контролем озброєних груп, у Донецькій і Луганській областях, не отримували зарплату з березня 2017 року¹⁶⁶. Їх роботодавець, українська державна залізнична компанія «Укрзалізниця», ані звільнила їх, ані повідомила про припинення виплат. Вони продовжували працювати, підтримуючи інфраструктуру і забезпечуючи функціонування залізничних сполучень на території, що контролюється озброєними групами «Донецької народної республіки» і «Луганської народної республіки». УВКПЛ закликає Уряд вжити всіх необхідних заходів, щоб запобігти зростанню безробіття і забезпечити дотримання соціальних гарантій працівників.

В. Становище внутрішньо переміщених осіб

«Пенсіонери-переселенці отримали текстове повідомлення, що 3 квітня всі їхні гроші перетворяться на гарбуз.»

- працівник НУО з Краматорська,
коментуючи процедуру ідентифікації

122. Перед багатьма ВПО продовжують поставати бюрократичні перешкоди і їх продовжують дискримінувати через різні законодавчі акти, прийняті після початку конфлікту. ВПО, яких позбавили політичних прав, піддають регулярним перевіткам з боку органів державної влади і перед якими постають надмірні труднощі у доступі до основних публічних послуг, загрожує перспектива стати маргіналізованими у суспільстві, що своєю чергою, може призвести до ще більшого поглиблення їх залежності від зовнішньої допомоги. Після трьох років від початку кризи внутрішнього переміщення, Уряд все ще намагається розробити комплексну і довгострокову стратегію щодо ВПО, включаючи їх соціально-економічну інтеграцію, особливо з огляду на те, що конфлікт затягується і не має перспектив врегулювання у найближчому майбутньому. Водночас, згідно з останніми дослідженнями, 88 % ВПО повідомили про те, що вони повністю або цілком інтегровані до місцевих громад.

¹⁶³ Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 серпня до 15 листопада 2016 року, пункт 109.

¹⁶⁴ Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні додаткові заходи із протидії гібридним загрозам національній безпеці України» (доступне за посиланням: <http://www.rnbo.gov.ua/documents/441.html>.)

¹⁶⁵ Інтерв'ю, проведені ММПЛІУ всією країною 4 квітня 2017 р., 15-16 травня 2017 р., виїзди на місце 17 та 19 травня 2017 р.

¹⁶⁶ Інтерв'ю, проведене ММПЛІУ 26 квітня 2017 року.

123. У березні 2017 року УВКПЛ спостерігало довгі черги у відділеннях Ощадбанку, єдиного банку, в якому пенсіонери-переселенці мають право отримувати виплати. Здебільшого це було пов'язано з обов'язковою процедурою фізичної ідентифікації пенсіонерів-переселенців у відділеннях банку, що була запроваджена Урядом¹⁶⁷. Як повідомлялося, ВПО отримали текстові повідомлення з банку про те, що їхні платежі будуть призупинені, якщо до 3 квітня 2017 року вони не пройдуть «ідентифікацію» у відповідних відділеннях банку на території, що контролюється Урядом. В результаті – довгі черги на блокпостах і рекордна кількість перетинів лінії розмежування: 960 000 перетинів у березні у порівнянні з 550 000 у лютому (див. вище *Свобода пересування*). У деяких випадках людям, які приїхали з території, що контролюється озброєними групами, потрібно було до трьох днів, щоб пройти процедуру ідентифікації, і вони були вимушені за власний рахунок залишатися на ніч на території, що контролюється Урядом¹⁶⁸.

124. 22 березня Кабінет Міністрів України продовжив строки процесу ідентифікації до 1 травня 2017 року, Ощадбанк, своєю чергою, вжив низку заходів, щоб полегшити цей процес¹⁶⁹. Проте, УВКПЛ вважає, що вимога пройти ідентифікацію, що стосується лише пенсіонерів-переселенців, є дискримінаційною і створює додаткові невинуватені перешкоди для отримання пенсій, а також спричиняє труднощі для сотень тисяч українців, які змушені перетинати лінію зіткнення.

125. Додаткові труднощі, ймовірно, можуть виникнути через можливе припинення виплат пенсій та інших видів соціальної допомоги переселенцям через нові списки ВПО, складені СБУ. До УВКПЛ надійшла інформація, згідно з якою у березні 2017 року, місцеві управління Міністерства соціальної політики отримали списки осіб¹⁷⁰, зареєстрованих як ВПО та які нібито перебували за межами території, що контролюється Урядом, протягом більш ніж 60 днів. Виплати пенсій і матеріальної допомоги таким особам були призупинені до того часу поки вони не пройдуть «перевірку». УВКПЛ нагадує про негативний вплив попередньої перевірки ВПО, ініційованої Урядом у лютому 2016 року, і попереджає про труднощі, що можуть виникнути в результаті такої перевірки, зокрема, вимушене повернення. За даними нещодавно проведеного опитування, 58 відсотків ВПО заявили, що після переміщення вони не відвідували територію, що контролюється озброєними групами, і лише один відсоток висловили намір повернутися до місця свого походження у найближчому майбутньому¹⁷¹.

126. ВПО разом із внутрішніми трудовими мігрантами¹⁷², як і раніше позбавлені політичного права впливати на органи місцевого самоврядування шляхом реалізації свого виборчого права. Незважаючи на те, що вони мають право голосувати на загальнонаціональних виборах, їх участь у місцевих виборах обмежена¹⁷³. Відповідно до законодавства України¹⁷⁴, виборчою адресою виборця є адреса, за якою зареєстровано його/її постійне місце проживання. Таким чином, особи, чие

¹⁶⁷ Постанова Кабінету Міністрів № 167 від 14 березня 2016 року.

¹⁶⁸ Огляд гуманітарної ситуації в Україні станом на 3 квітня 2017 року, підготований Офісом ООН з координації гуманітарних питань (доступний за посиланням: <https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ukraine/infographic/ukraine-humanitarian-snapshot-03-april-2017>).

¹⁶⁹ Ощадбанк відкрив мобільний офіс поблизу контрольних пунктів в'їзду – виїзду в Кураховому і Волновасі, а також організував автобуси для перевезення людей з центрального відділення до інших відділень.

¹⁷⁰ Списки засновані на даних, наданих Державною прикордонною службою, яка реєструє ВПО під час перетину лінії зіткнення та державного кордону України.

¹⁷¹ Основною причиною цього стало розуміння, що це «небезпечно для життя». Доповідь Національної системи моніторингу (разом з МОМ) «Про ситуацію з внутрішньо переміщеними особами», що охоплює період з лютого до березня 2017 року.

¹⁷² Згідно з даними дослідження, проведеного МОМ в 2014-2015 роках, кількість внутрішніх трудових мігрантів в Україні перевищила 1,6 мільйона або дев'ять відсотків від загальної чисельності економічно активного населення країни, таким чином внутрішня міграція продемонструвала стійку тенденцію до зростання. Детальніше за посиланням: http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf.

¹⁷³ Відповідно до Закону № 1706-VII, прийнятого Верховною Радою у червні 2015 року, ВПО повинні реєструвати постійне місце проживання в області, де вони проживають. Однак багато з них, зі зрозумілих причин, не хочуть робити це через страх втратити свою власність на території, що контролюється озброєними групами.

¹⁷⁴ Стаття 8 Закону України «Про Державний реєстр виборців».

постійне місце проживання зареєстроване на території, що контролюється озброєними групами, не можуть реалізувати свого права голосу. Нагадуючи про те, наскільки важливим є створення сприятливих умов для рівноправної участі ВПО у вирішенні питань національного і місцевого значення¹⁷⁵, УВКПЛ вітає законодавчі ініціативи, спрямовані на забезпечення виборчих прав ВПО та інших внутрішніх мігрантів, зокрема, нещодавно зареєстрований проект закону, підготовлений представниками громадянського суспільства і міжнародних організацій, що дозволить громадянам зазначати їх тимчасове місце проживання в якості виборчої адреси¹⁷⁶.

С. Права на житло, землю та інші об'єкти власності

«'ТУТ ЖИВУТЬ ЛЮДИ' написано на багатьох воротах. Це – просто, щоб бути впевненим, що ти не знайдеш якихось солдатів в себе хаті, коли повернешся з магазину»

- Мешканка села поблизу лінії зіткнення

127. З огляду на те, що витрати, пов'язані із тривалим переміщенням, перевищують обсяги особистих заощаджень та наявної допомоги, потреби у житлі для населення, що постраждало, загострюються. З одного боку, в рамках покриття витрат на проживання ВПО отримують допомогу для оплати рахунків за комунальні послуги, а з іншого боку, державні органи влади не вжили жодних заходів націлених на захист ВПО від примусового виселення з центрів компактного проживання і часто не пропонували прийнятних альтернатив.

128. Відсутність механізму компенсації за пошкоджене або знищене майно погіршило ситуацію і залишається однією з найбільших проблем для населення, що постраждало внаслідок конфлікту. УВКПЛ підтримує поточну роботу Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб щодо розробки довгострокової концепції реституції і наголошує, що вона повинна бути включена до комплексної національної стратегії житлового будівництва.

129. 23 березня Верховна Рада прийняла зміни до закону про ВПО¹⁷⁷, відповідно до яких ВПО, які проживають в центрах компактного проживання¹⁷⁸, сплачуватимуть за комунальні послуги за стандартними тарифами, встановленими для населення, а не вищими тарифами, встановленими для юридичних осіб, як це часто бувало раніше (оскільки центри компактного проживання діють як юридичні особи).

130. Хоча УВКПЛ вітає ці позитивні кроки щодо вирішення проблем з житлом для ВПО, у діяльності центрів компактного проживання, розташованих в різних регіонах України, все ще залишаються негативні тенденції, а також пов'язані з ними порушення права внутрішньо переміщених осіб на належні житлові умови, і передовсім, гарантії проти необґрунтованого виселення. У Києві УВКПЛ

¹⁷⁵ Відповідно до Керівних принципів ООН щодо внутрішнього переміщення, принцип 22 (1) (d): «Внутрішньо переміщені особи, незалежно від того, проживають вони в таборах чи ні, не підлягають будь-якій дискримінації внаслідок їх переміщення при користуванні такими правами: Правом голосувати і брати участь у веденні державних і громадських справ, включно з правом доступу до засобів, необхідних для реалізації цього права.»

¹⁷⁶ Проект Закону № 6240 «Про виборчі права внутрішньо переміщених осіб та інших мобільних всередині країни громадян», зареєстрований у Верховній Раді 27 березня.

¹⁷⁷ Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» щодо забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб на отримання комунальних послуг», Законопроект № 2481 від 27 березня 2015 року.

¹⁷⁸ Такі як модульні будинки, табори, гуртожитки, санаторії, готелі і т.д.

спостерігало випадки порушення гарантій проти необґрунтованого виселення і належних житлових умов через спроби власників виселити ВПО, а також неспроможність органів місцевої влади запропонувати прийнятні можливості для розселення. 20 березня 2017 року шість невідомих осіб, одягнених як будівельники, увійшли до центру компактного проживання «Джерело» (Київська область) і спробували виселити ВПО. Зазначені особи, нібито найняті власником центру компактного проживання, пошкодили лінії електропередачі, розбили вікна і двері в кімнатах ВПО, і залякували ВПО¹⁷⁹.

131. Право на належні житлові умови і право власності як і раніше тісно пов'язані з закономірностями переміщення в Україні. За даними нещодавно проведеного дослідження, 78 відсотків осіб, які повернулися на територію підконтрольну озброєним групам, називають приватну власність і відсутність орендної плати як основні причини, що спонукали їх до повернення¹⁸⁰. Для ВПО забезпечення житлом залишається найнеобхіднішим видом допомоги¹⁸¹.

D. Гуманітарна ситуація

132. Надання гуманітарної допомоги залишається складним завданням на території, що контролюється озброєними групами в східних областях. Доступу гуманітарних організацій до осіб, які потребують допомоги, серйозно перешкоджає система «акредитації», введена озброєними групами. Припинення діяльності міжнародної і національної гуманітарної організації на території Донецької області, що знаходиться під контролем озброєних груп, мало негативний вплив на вразливі групи населення та осіб з незначними фінансовими можливостями.

133. Простір для гуманітарних організацій суттєво зменшився, коли основна гуманітарна організація, що надавала допомогу людям, які проживають на території, підконтрольній озброєними групами «Донецької народної республіки», була змушена припинити свою діяльність. 28 лютого члени озброєних груп увійшли до головного офісу, розташованому в Донецьку, і складських приміщень Гуманітарного штабу «Поможем»¹⁸² Фонду Ріната Ахметова і заблокували його діяльність на всій території, що знаходиться під їх контролем. Співробітники та волонтери більше не мали доступу до приміщень, гуманітарної допомоги або складів¹⁸³. У низці інтерв'ю жителі цих районів заявили, що ця допомога потрібна їм для виживання. За даними, наданими Штабом, порушення його роботи завдало шкоди 500 000 осіб. Відповідно до «Аналізу продовольчої безпеки та вразливості», 620 000 людей на Донбасі не мають гарантій продовольчої безпеки, з яких майже 38 000 є вимушеними переселенцями¹⁸⁴.

134. Особливу занепокоєність викликають масштабні наслідки бойових дій у Авдіївці (контрольованій урядом) і Донецьку (контрольованому озброєними групами) для гуманітарної ситуації та прав людини. Перебої і відключення енергопостачання, а, отже й води і опалення, поставили під загрозу право на належні житлові умови сотень тисяч мирних жителів з обох боків від лінії зіткнення, загрожуючи, зокрема, життю і здоров'ю найбільш уразливих осіб, передовсім, тих хто живе в установах соціального захисту.

135. Перед активістами гуманітарних і правозахисних організацій, що діють на підконтрольній Уряду території, також поставали перешкоди, що створювалися поліцією і військовослужбовцями на блокпостах, наприклад, від них вимагали

¹⁷⁹ Інтерв'ю, проведене ММПЛІУ 28 квітня 2017 року.

¹⁸⁰ Доповідь Національної системи моніторингу (разом з МОМ) «Про ситуацію з внутрішньо переміщеними особами», що охоплює період з лютого до березня 2017 року.

¹⁸¹ Як заявили 84 відсотка опитаних осіб, *див.* Доповідь Національної системи моніторингу (разом з МОМ) «Про ситуацію з внутрішньо переміщеними особами», що охоплює період з лютого до березня 2017 року.

¹⁸² Гуманітарний штаб був головним розповсюджувачем гуманітарної допомоги на території, що не контролюється урядом, від початку конфлікту. Він забезпечив поставку близько 11 700 000 продовольчих наборів для вразливих категорій громадян, в результаті чого, близько 1 мільйона осіб отримали допомогу.

¹⁸³ <http://www.fdu.org.ua/news/26105>.

¹⁸⁴ <http://reliefweb.int/report/ukraine/food-security-and-vulnerability-analysis-february-2017>.

непередбачені законодавством дозволи та інші документи, що, своєю чергою, може призвести до погіршення гуманітарної ситуації у зоні конфлікту.

Е. Право на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я

136. УВКПЛ вітає кроки, зроблені для реформування системи охорони здоров'я, і високо оцінює запуск державної програми «Доступні ліки»¹⁸⁵, що дозволяє пацієнтам із захворюваннями серця, діабетом і астмою отримувати безкоштовні медикаменти. УВКПЛ закликає Уряд вжити подальших цілеспрямованих заходів щодо забезпечення права на охорону здоров'я і, зокрема, розглянути проект Закону «Про державні фінансові гарантії надання медичних послуг», а також прийняти національну цільову програму протидії захворюванню на туберкульоз. УВКПЛ також високо оцінює заходи спрямовані на переведення медичного персоналу місць утримання під вартою у підпорядкування Міністерства охорони здоров'я¹⁸⁶.

137. Водночас, УВКПЛ зазначає, що основні елементи права на охорону здоров'я, зокрема, наявність, доступність (для всіх без будь-якої дискримінації) і якість медичної допомоги, не завжди забезпечуються в районах, прилеглих до лінії зіткнення. Населені пункти з обох боків залишаються ізольованими, з непропорційними обмеженнями свободи пересування¹⁸⁷. У деяких районах, один медичний співробітник обслуговує від декількох сотень¹⁸⁸ до декількох тисяч¹⁸⁹ людей, а найближче відділення швидкої допомоги знаходиться в 20 або 30 кілометрах від селища. У таких населених пунктах, як Доломітне, Невельське, Опитне, Піски, Роти і Відродження, медична допомога недоступна: немає лікаря або фельдшера, а машини швидкої допомоги або не можуть приїхати через заборону Збройних сил України чи озброєних груп, або не приїжджають у вечірній та нічний час із міркувань безпеки. У Відродженні жінка розповіла УВКПЛ, що їй довелося заплатити за заповнення бензобаку машини швидкої допомоги для того, щоб її доставили до медичного закладу¹⁹⁰. У районах, куди доступ машинам швидкої допомоги заборонений, цивільні особи повинні покладатися на військовослужбовців або членів озброєних груп, аби потрапити до лікарні.

138. Через збройний конфлікт також порушується право на безпечні й нешкідливі умови праці та сприятливі для здоров'я людини довілля¹⁹¹. Водочисні споруди на території, що контролюється озброєними групами, гостро потребують засобів індивідуального захисту (ЗІЗ) на випадок аварій, пов'язаних з небезпечними матеріалами. Устаткування, яке поставляється з Дніпра, не дозволило транспортувати через лінію зіткнення як гуманітарний вантаж у зв'язку з його потенційним «подвійним призначенням».

139. Заборона на переміщення вантажів через лінію зіткнення також ускладнила поставки засобів індивідуального захисту для шахтарів з Донецька на територію, що контролюється Урядом. У поєднанні з тим, що Уряд не зміг евакуювати гірничорятувальне обладнання ще у 2014 році, все це призвело до критичної нестачі

---

¹⁸⁵ Постанова Кабінету Міністрів № 152 «Про забезпечення доступності лікарських засобів» від 17 березня 2017 року (доступна за посиланням: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/152-2017-%D0%BF>).

¹⁸⁶ Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 листопада 2016 року до 15 лютого 2017 року, пункт 167(h).

¹⁸⁷ Див. розділ вище «Свобода пересування».

¹⁸⁸ Такі як Сопине і Лебединське. Виїзд ММПЛУ на місце 23 лютого 2017 року.

¹⁸⁹ Такі як Гольмівський, Горлівський район. Виїзд ММПЛУ на місце 9 березня 2017 року.

¹⁹⁰ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 6 квітня 2017 року.

¹⁹¹ Відповідно до статті 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, Коментар загального порядку № 14 Комітету з економічних, соціальних і культурних прав закликає держави прийняти «...превентивні заходи щодо нещасних випадків і хвороб на виробництві; необхідність забезпечити належне постачання безпечної питної води та основних санітарних послуг; попередження і зниження рівня впливу на населення шкідливих речовин, таких як радіація, і шкідливих хімічних речовин або інших шкідливих умов навколишнього середовища, які прямо чи опосередковано впливають на здоров'я людини. Крім того, гігієна праці передбачає максимально можливе з розумної точки зору усунення причин виникнення шкідливих для здоров'я факторів виробничого середовища...», (доступний за посиланням: <http://www.refworld.org/pdfid/4538838d0.pdf>).

засобів індивідуального захисту та аварійно-рятувального обладнання у вугільних шахтах в західній Україні. УВКПЛ отримало інформацію про те, що вугільній шахті «Степова» у Львівській області бракує 60-відсотків засобів індивідуального захисту¹⁹². 2 березня 2017 року жертвами аварії на цій шахті стала 31 людина. Слідча комісія Кабінету Міністрів прийшла до висновку, що основною причиною аварії стало обладнання, яке не відповідало встановленим технічним вимогам¹⁹³.

VI. Права людини в Автономній республіці Крим та місті Севастополь

140. УВКПЛ висловлює жаль з приводу відсутності доступу до Криму. Проте, було продовжено роботу з фіксування випадків порушення прав людини і міжнародного гуманітарного права стосовно людей, які проживають на півострові, в тому числі недотримання гарантій справедливого судового розгляду, ретроактивне застосування кримінального законодавства, примусова передача осіб, що знаходяться під захистом, з Криму до Російської Федерації, смерть в ув'язненні, тортури, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження або покарання, а також відсутність доступу до ефективних засобів правового захисту. Занепокоєння також викликає захист права власності та права на освіту рідною мовою.

A. Здійснення правосуддя та право на справедливий судовий розгляд

«Там кожен може втратити в халепу, особливо кримські татари.»
- Внутрішньо переміщений кримський татарин,
який проживає в Одесі

141. Кримські суди припинили розглядати справи відповідно до законодавства України і ретроактивно застосовують кримінальне законодавство Російської Федерації під час повторного розгляду окремих справ, що суперечить принципу міжнародного гуманітарного права, відповідно до якого кримінальне законодавство окупованої території залишається чинним¹⁹⁴.

142. Протягом звітного періоду, декілька судових рішень щодо членів кримськотатарської громади та одного адвоката були винесені з очевидним ігноруванням гарантій справедливого судового розгляду.

143. 21 лютого кримський татарин з Кам'янки був засуджений Кримським судом до 11 діб адміністративного арешту за те, що у 2013 році він розмістив в соціальній мережі матеріал, пов'язаний із забороненою в Російській Федерації організацією¹⁹⁵. У подібній справі, кримський татарин з Бахчисарая був засуджений до 12 діб адміністративного арешту за розповсюдження у 2011-2012 роках в соціальній мережі матеріалів, пов'язаних із забороненою в Російській Федерації організацією, та чотирьох народних пісень чеченського виконавця, що містили

¹⁹² Інтерв'ю, проведене ММПЛІУ 4 квітня 2017 року.

¹⁹³ Попередні результати перевірки Кабінету Міністрів, доступні за посиланням: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249831971&cat_id=244276429

¹⁹⁴ Стаття 64, Женевська конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни, відповідно до якої кримінальне законодавство окупованої території залишається чинним, за винятком випадків, коли дія його скасовується або призупиняється окупаційною державою, якщо це законодавство становить загрозу безпеці окупаційної держави або є перешкодою виконання цієї Конвенції.

¹⁹⁵ Інтерв'ю, проведене ММПЛІУ 23 лютого 2017 року.

антиросійську риторичу¹⁹⁶. В обох випадках судді визнавали підсудних винними в пропаганді екстремізму та ігнорували той факт, що заявлені порушення мали місце до введення законів Російської Федерації в Криму. УВКПЛ нагадує про те, що ретроактивне застосування кримінального права є порушенням міжнародного гуманітарного права і міжнародного права прав людини¹⁹⁷.

144. Масові арешти були проведені поліцією в районах, де проживають кримські татари. 21 лютого були заарештовані 10 кримських татар, які знімали на відео обшук в будинку, що належить кримському татарину, підозрюваному в екстремізмі. Вони були визнані винними в порушенні громадського порядку і протидії переміщенню цивільних осіб та засуджені до п'яти діб адміністративного арешту. Рішення були прийняті в окремих судових засіданнях за один день, і принаймні декілька з них були прийняті з порушенням стандартів справедливого судового розгляду: представники обвинувачення не були присутні; двоє чоловіків були засуджені за відсутності адвокатів; і принаймні в одному провадженні суддя проігнорував публічне спростування заяви свідка обвинувачення про те, що підсудні порушили громадський порядок і свободу пересування¹⁹⁸. 13 квітня поліція провела рейд в Бахчисараї і заарештувала двох кримських татар за розміщення «екстремістських матеріалів» у соціальній мережі. П'ять інших кримських татар, які зібралися на вулиці, спостерігаючи за поліцейським рейдом, були заарештовані і звинувачені в «несанкціонованому громадському зібранні». Всі семеро були засуджені, шестеро – до адміністративного арешту (від двох до 10 днів) і один – до грошового штрафу. Під час судових слухань, деяким особам було відмовлено в праві на юридичне представництво – їм сказали, що вони не мають права на адвоката¹⁹⁹.

145. 14 лютого Верховний суд Криму відхилив апеляційну скаргу адвоката Російської Федерації Миколи Полозова на постанову суду першої інстанції²⁰⁰ в м. Сімферополі про дозвіл слідчому ФСБ допитати його як свідка у справі щодо одного з його клієнтів Ілмі Умерова, заступника голови Меджлісу. На основі цього першого рішення суду, 25 січня Микола Полозов був примусово затриманий співробітниками служби безпеки в готелі в Сімферополі і доправлений в штаб-квартиру ФСБ в Криму, там він був допитаний слідчим ФСБ у справі Ілмі Умерова²⁰¹. Верховний суд аргументував своє рішення тим, що допит Миколи Полозова як свідка не порушує його прав як захисника, оскільки він нібито стосувався фактів, які сталися до того моменту, коли він почав захищати свого клієнта. УВКПЛ серйозно стурбоване таким рішенням, яке не лише підриває засади конфіденційності спілкування між адвокатами та їх клієнтами, але й не дає можливості адвокатам виконувати свої професійні функції без залякування, перешкод, утисків або незаконного втручання²⁰².

В. Умови тримання під вартою

146. УВКПЛ зафіксувало декілька випадків жорстокого поводження з особами, що знаходяться в місцях позбавлення волі.

---

¹⁹⁶ Для того, щоб виправдати вирок, суддя послався на «характеристику особистості», складену начальником поліції Бахчисарая, в якій відповідач описувався як той, хто «демонстрував ненависть по відношенню до російськомовного населення і підтримував антиросійську пропаганду». Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 5 квітня 2017 року.

¹⁹⁷ Статті 65 та 67, Женевська конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни, 1949 року; Стаття 15, МПГПП.

¹⁹⁸ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 5 квітня 2017 року.

¹⁹⁹ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 21 квітня 2017 року.

²⁰⁰ На вимогу ФСБ, 13 грудня 2016 року Київський районний суд Сімферополя виніс рішення, відповідно до якого Миколу Полозова можна примусити давати свідчення як свідка у справі Ілмі Умерова, незважаючи на те, що він є його адвокатом.

²⁰¹ Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 листопада 2016 року до 15 лютого 2017 року, пункт 128.

²⁰² Див. Основні положення ООН про роль адвокатів, прийняті восьмим Конгресом Організації Об'єднаних Націй з профілактики злочинності та поводження з правопорушниками, 27 серпня – 7 вересня 1990 року, положення 16 і 22.

147. 26 квітня житель Криму з Керчі, який був визнаний винним і почав відбувати покарання в Криму ще до його тимчасової окупації Російською Федерацією, порізав собі вени і горло в знак протесту проти запланованого перевезення з СІЗО в м. Сімферополі в інший заклад, розташований в Республіці Мордовія (Російська Федерація). Після госпіталізації і всупереч медичним рекомендаціям, 2 травня він був переведений в Російську Федерацію, де він почав голодування. УВКПЛ нагадує про те, що насильницьке переміщення українських ув'язнених в колонії та місця попереднього ув'язнення в Російській Федерації стосується осіб, що перебувають під захистом, і, отже, є порушенням міжнародного гуманітарного права²⁰³.

148. 17 березня Російська Федерація передала Україні 12 осіб (11 чоловіків і одну жінку), які були засуджені до конфлікту і відбували покарання в Криму, коли влада Російської Федерації взяла півострів під свій контроль, а згодом були переведені до різних пенітенціарних установ Російської Федерації. Їх повернення в Україну є результатом тривалих переговорів між омбудсменами України і Російської Федерації, в ході яких вони домовилися зосередити свої зусилля на забезпеченні передачі українських громадян, засуджених судами в материковій частині України або в Криму до 2014 року, які хочуть, щоб їх передали до материкової України.

149. УВКПЛ опитало всіх 12 ув'язнів у слідчому ізоляторі в Харкові, звідки вони будуть переведені до пенітенціарних установ всією Україною для відбування решти покарання. Вони надали свідчення про серйозні порушення прав людини, включаючи погрози, нелюдські умови тримання, катування, заборонені форми покарання, включаючи невинуваті роздягання, утримання в одиночній камері, переслідування і жорстоке ставлення за етнічною ознакою.

150. Після референдуму в березні 2014 року в Криму, листування з материковою частиною України було заблоковано, а родичам протягом декількох тижнів забороняли відвідування. Крім того, на ув'язнених чинився значний тиск з боку адміністрації пенітенціарного закладу, щоб вони змінили своє громадянство на громадянство Російської Федерації. Якщо вони відмовилися, їх залякували, поміщали в одиночні камери, а іноді й били. Ув'язнена жінка повідомила, що співробітники Сімферопольського ізолятора тимчасового тримання попередили її, що її можуть вбити за відмову стати громадянкою Російської Федерації²⁰⁴. Примушування мешканців окупованої території прийняти громадянство держави-окупанта є рівнозначним тому, щоб зобов'язати їх «присягнути на вірність» останній, що заборонено міжнародним гуманітарним правом²⁰⁵.

151. Під час інтерв'ю УВКПЛ отримало скарги на жорстоке поводження, погрози сексуального насильства, а також відмову конфіденційних зустрічей з українськими консулами. Деякі затримані стверджували, що вони зазнали жорстокого поводження з боку тюремних охоронців через те, що вони українці. Один з них повідомив, що коли він прибув до колонії № 7 в селищі Пакіно (Володимирська область), місцеві тюремні охоронці змушували його щодня роздягатися до нижньої білизни при мінусовій температурі, після чого вони били його кулаками, ногами і кийками, використовуючи при цьому образливу лексику²⁰⁶.

152. Як в Криму, так і в Російській Федерації, медична допомога, як повідомляється, є неналежною. Одному ув'язненому було нібито відмовлено в медичній допомозі в Сімферопольській виправній колонії № 102, тому що у нього не було медичної страховки Російської Федерації²⁰⁷. УВКПЛ отримало інформацію з перших рук про те, що кримський ув'язнений Андрій Левін помер 6 березня 2017 року у виправній колонії в Російській Федерації (Глюстенхабль, Адигея), куди

---

²⁰³ Статті 49 та 76, Женевська конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни. *Див. також* Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 листопада 2016 року до 15 лютого 2017 року, пункти 134-135.

²⁰⁴ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 21 березня 2017 року.

²⁰⁵ Гаазька Конвенція, Стаття 45.

²⁰⁶ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 21 березня 2017 року.

²⁰⁷ Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 21 березня 2017 року.

він був переведений з Криму 1 листопада 2015 року. Він страждав на ВІЛ, туберкульоз, хронічний панкреатит і хронічний паранефрит і 16 лютого 2017 року звернувся до прокуратури Адигеї зі скаргою на те, що йому не було надано жодного медичного лікування. Двоє інших ув'язнених, які страждали на серйозні захворювання і були переведені з Криму в ту ж колонію, померли в 2016 році також, як повідомляється, через відсутність медичного лікування: Валерій Керімов помер 8 вересня 2016 року, а Дмитро Серпик 4 грудня 2016 року. Відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, держава-окупант повинна надавати затриманим таку медичну допомогу, яку вимагає стан їхнього здоров'я²⁰⁸. Ненадання медичної допомоги затриманим порушує право на здоров'я і може розглядатися як порушення права на життя.

C. Призов на військову службу

153. Кампанія із призову жителів Криму до лав збройних сил Російської Федерації розпочалася 1 квітня. Очікується, що на військову службу призвуть до 2 400 чоловіків. З 2014 року кримчани, яких призивали на службу, служили у військових частинах Російської Федерації на території Кримського півострова. У 2017 році, їх вперше відправлять також до військових частин на території Російської Федерації²⁰⁹. 12 квітня, під час прес-конференції, військовий комісар Російської Федерації в Криму заявив, що було порушено кримінальну справу стосовно жителя Криму, який відмовився служити в армії Російської Федерації. УВКПЛ хотіло б звернути увагу на те, що відповідно до IV Женевської конвенції (стаття 51), окупаційна держава не має права примушувати осіб на окупованій території служити в її збройних чи допоміжних силах.

D. Права на житло, землю та інші об'єкти власності

154. Питання житла, землі і майна в Криму залишається актуальним, особливо для кримських татар, які почали повертатися із заслання в кінці 1980-х років. Некерований процес повернення і відчутна несправедливість у розподілі земель призвели до того, що кримські татари заселяли незайняті або громадські землі²¹⁰. Після взяття півострова під контроль, влада Російської Федерації в Криму пообіцяла узаконити самовільне привласнення землі або виділити альтернативні земельні ділянки для кримських татар²¹¹.

155. Однак, це питання так і не було вирішене, а серйозне занепокоєння виникло після того, як влада Російської Федерації в Криму вжила правових заходів щодо знесення будівель, побудованих без необхідних дозволів. Останнє рішення стосується столиці Криму Сімферополя²¹². Воно передбачає, що будівлі, побудовані на земельних ділянках, розташованих в районах з особливими умовами використання, таких як громадські місця і райони поблизу комунального господарства, будуть знесені. Після окупації Криму аналогічні рішення були прийняті в інших частинах півострова.

156. Знесення таких будівель на замовлення місцевих адміністрацій і спеціальних «комісій зі знесення» може призвести до непропорційного виселення кримських татар, які після повернення з депортації будували свої оселі на

---

²⁰⁸ Стаття 76, Женевська конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни.

²⁰⁹ Відповідно до статті 7 Договору між Російською Федерацією і Республікою Крим про прийняття в Російську Федерацію Республіки Крим від 18 березня 2014 року, кримчани, яких призивають на службу в лавах збройних сил РФ проходять військову службу на території Республіки Крим і міста Севастополь до 31 грудня 2016 року.

²¹⁰ Див. «Інтеграція раніше депортованих народів у Криму, Україна: оцінка потреб» серпень 2013 року, ВКНМ ОБСЄ, с. 9 – 15.

²¹¹ 10 травня 2014 року, на прес-конференції Міністр Російської Федерації у справах Криму заявив, що російська влада буде займатися випадками несанкціонованого заволодіння землею в Криму «з повною відповідальністю і обережністю»; див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні, 15 червня 2014 року, пункт 320.

²¹² Постанова № 2206 «Про знесення незаконно побудованих будівель в муніципальному районі Сімферополя» від 23 вересня 2016 року.

земельних ділянках, якими вони не володіли. Відповідно до практики Європейського суду з прав людини, будь-яка особа, що ризикує втратити свій будинок, вправі мати можливість, щоб співрозмірність заходу була визначена незалежним судом у світлі відповідних принципів статті 8 ЄКПЛ²¹³. УВКПЛ вважає, що ні «комісії зі знесення», ні місцеві адміністрації не можуть розглядатися як незалежні суди. За відсутності правових гарантій, що відповідають міжнародним стандартам захисту прав людини, примусові виселення є грубим порушенням широкого спектру прав людини, зокрема: права на належні житлові умови і недопустимість свавільного втручання в особисте і сімейне життя²¹⁴. УВКПЛ нагадує про важливість унеможливити примусові виселення шляхом, серед іншого, скасування законодавчих актів, що дозволяють таку практику, і вжиття заходів щодо гарантії проживання для всіх жителів²¹⁵.

157. Конфіскація державної і приватної власності, що в законодавстві Російської Федерації називається «націоналізацією», яка почалася в Криму після референдуму в березні 2014 року²¹⁶, продовжується. Станом на 12 травня 2017 року, 4575 державних і приватних об'єктів нерухомості були «націоналізовані».

158. Влада Російської Федерації вжила заходів щодо компенсації власникам нерухомості, «націоналізованої» з березня 2014 року, шляхом прийняття спеціального закону²¹⁷ 28 грудня 2016 року. Проте, компенсація обмежена і не гарантує справедливого відшкодування тим, хто постраждав. До того ж, схема може застосовуватись лише до приватної власності²¹⁸ і виключає осіб, обвинувачених в «екстремізмі». Останнє обмеження викликає особливе занепокоєння у зв'язку з тим, що влада Російської Федерації в Криму довільно застосовує анти-екстремістське законодавство. Розмір компенсації буде визначатися на підставі ринкової вартості об'єкта станом на 21 лютого 2014 року, дату, яка передувала початку застосування законодавства Російської Федерації в Криму і «націоналізації». Крім того, виплата компенсації може бути відкладена на 10 років.

159. УВКПЛ нагадує, що відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, приватна власність, а також власність муніципалітетів, релігійних, благодійних, освітніх, мистецьких і наукових установ не можуть бути конфісковані²¹⁹, а управління нерухомим суспільним майном повинно здійснюватися згідно з правилами узуфрукту²²⁰. Знищення власності може бути виправдано, лише якщо цього вимагає нагальна військова необхідність або необхідність підтримання громадського порядку²²¹.

Е. Право на освіту

160. Згідно зі статистичними даними, наданими Міністерством освіти Криму в березні 2017 року, використання української мови як мови навчання в школах півострова постійно скорочується²²². Кількість дітей, які продовжили навчатися українською мовою, скоротилася з 12 694 у 2013 році до 371 у 2016-2017 навчальному році. У 2013 році в Криму було сім українських шкіл і 875 класів. Станом на березень 2017 року, залишилася лише одна школа – в Феодосії – в якій

²¹³ Ухвала ЄСПЛ, *Іванова та Черкезова проти Болгарії*, № 46577/15, 21 квітня 2016 року, § 53.

²¹⁴ МПЕСКП, стаття 11 (1); МПГПП, стаття 17(1).

²¹⁵ Резолюція 1993/77 Комісії Організації Об'єднаних Націй з прав людини; Резолюція 2004/28 Комісії Організації Об'єднаних Націй з прав людини.

²¹⁶ Першим законодавчим актом, який ініціював процес націоналізації майна в Криму, стала Постанова «Державної Ради Республіки Крим» «Про націоналізацію майна сільськогосподарських підприємств, установ і організацій в Республіці Крим» № 1836-6/14 (прийнята 26 березня 2014 року).

²¹⁷ Закон Республіки Крим «Про особливості регулювання в Республіці Крим окремих майнових відносин» № 345-ЗРК / 2016 набув чинності 14 січня 2017 року.

²¹⁸ Закон поширюється на приватну власність, включену до переліку націоналізованого майна відповідно до Постанови № 2085-6/14 «Державної Ради Республіки Крим» (30 квітня 2014 року).

²¹⁹ Гаазька Конвенція, Статті 46 та 56.

²²⁰ Гаазька Конвенція, Стаття 55.

²²¹ Звичасве МГП, Правило 51 «Суспільна і приватна власність на окупованій території».

²²² <http://crimeahrg.org/en/situation-with-access-to-the-education-in-the-native-language-in-crimea/>.

навчаються 132 дітей з 1 до 9 класу. Решта 239 дітей відвідують російськомовні школи, в яких є декілька класів, де викладання ведеться українською мовою. Загалом, освіту українською мовою можна отримувати в 28 класах на всьому півострову.

161. Таке різке скорочення обумовлено багатьма причинами, зокрема: домінуюче російське культурне середовище, переїзд тисяч про-українських жителів Криму до материкової України, скарги на тиск з боку деяких вчителів і шкільних адміністрацій припинити викладання цією мовою, а також негативні повідомлення в кримських і російських ЗМІ про події в Україні, що, можливо, призвело до небажання або страху, що через вибір української мови як мови навчання вони можуть отримати «анти-російське» тавро.

162. За інформацією Міністерства освіти Криму, на початку 2016-2017 навчального року 5330 дітей навчалися кримськотатарською мовою, це приблизно стільки ж, скільки у 2013 році²²³. П'ятнадцять шкіл продовжили викладання виключно кримськотатарською мовою, і ця кількість за три роки не змінилася.

VII. Зміни у законодавстві та інституційні реформи

Міжнародний Суд

163. 19 квітня Міжнародний Суд виніс ухвалу про введення тимчасових заходів за позовом України, поданим 17 січня 2017 року²²⁴, у справі щодо «Застосування Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації» (*Україна проти Російської Федерації*).

164. Стосовно ситуації в Криму, Суд дійшов висновку, що, відповідно до своїх зобов'язань в рамках Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Російська Федерація повинна утримуватися від «будь-яких дій, які обмежують можливості кримськотатарської громади зберегти свої представницькі установи, включаючи Меджліс», а також забезпечити доступність освіти українською мовою. Що стосується позову України проти Російської Федерації на підставі Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму, Суд дійшов висновку, що умови, необхідні для ухвалення тимчасових заходів, не були задоволені. Суд також зазначив, що Україна і Російська Федерація повинні утримуватися від будь-яких дій, які можуть погіршити або продовжити спір, що знаходиться на розгляді Суду, або ускладнити його врегулювання, а також висловив сподівання, що обидві сторони працюватимуть у напрямку повної реалізації «Комплексу заходів» з виконання Мінських домовленостей з метою мирного врегулювання конфлікту на сході України.

165. Ухвала Міжнародного Суду щодо введення тимчасових заходів не впливає на майбутнє рішення по суті.

A. Зміни у законодавстві

Проект Закону про тимчасово окуповану територію України

166. 12 квітня Комітет Верховної Ради з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування рекомендував Верховній Раді відхилити проект Закону «Про тимчасово окуповану територію України» (№ 3593-д), який був зареєстрований 19 липня 2016 року²²⁵. Проект Закону зазнав нищівної

²²³ У 2013 році 5551 дитина навчалася кримськотатарською мовою.

²²⁴ Доступна за посиланням: <http://www.icj-cij.org/docket/files/166/19394.pdf>. Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 листопада 2016 року до 15 лютого 2017 року, пункт 146.

²²⁵ Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 серпня до 15 листопада 2016 року, пункти 195-198.

критики з боку громадських організацій, Ради Європи та системи ООН (УВКПЛ, УВКБ ООН та МОМ), які виступали, зокрема, проти скасування відповідальності Уряду за гарантування соціальних прав жителям території, що не контролюється Урядом, і заборони поставок найнеобхідніших гуманітарних вантажів на цю територію. Текст законопроекту був переглянутий робочою групою того ж парламентського комітету і зареєстрований у Верховній Раді 20 квітня²²⁶. Незважаючи на те, що сферу дії початкового документа було звужено і видалено деякі спірні положення, зокрема, щодо припинення постачання води і електроенергії, інші проблемні положення початкового проекту закону все ж залишилися без змін, включаючи заборону на виплату пенсій жителям територій, що не контролюються урядом, і повне невизнання документів, виданих на цих територіях, всупереч міжнародній судовій практиці²²⁷.

167. Вирішення деяких найбільш спірних питань, що залишилися в законопроекті, були запропоновані в альтернативних законодавчих ініціативах, внесених до Верховної Ради 10 травня²²⁸. Один законопроект дає можливість жителям територій, що не контролюються урядом, отримувати пенсії на контрольованій урядом території за допомогою механізму, який буде розроблений Кабінетом Міністрів України. Інший проект закону вводить розмежування: з одного боку, він пропонує подібний механізм для жителів східних районів, які не перебувають під контролем уряду, а з іншого боку, він забороняє виплату пенсій жителям Криму. Позитивним є те, що обидва альтернативні законопроекти передбачають адміністративну процедуру для встановлення фактів народження і смерті на території, що не контролюється урядом, замість судового розгляду, який використовується на даний час²²⁹.

В. Реформа кримінального правосуддя

168. 16 березня Верховна Рада прийняла зміни до Кримінально-процесуального кодексу України, що набули чинності 13 квітня. Вони спрямовані на вирішення практичних проблем, пов'язаних із здійсненням кримінального провадження за відсутності підозрюваного у справах проти екс-президента Віктора Януковича та інших колишніх чиновників, які втекли²³⁰.

169. Зміни, зокрема, розширюють перелік злочинів, щодо яких може здійснюватися заочне провадження, а саме: створення злочинної організації, допомога членам таких організацій або приховування їх злочинної діяльності та бандитизм. Також було продовжено період застосування спрощених умов здійснення кримінальних проваджень за відсутності підозрюваного, що були введені у травні 2016 року як тимчасові заходи²³¹. Наприклад, щодо особи, яка перебуває в зоні «антитерористичної операції», числі зокрема, в населених пунктах,

---

²²⁶ Проект Закону «Про тимчасово окуповану Російською Федерацією територію України» № 6400 від 20 квітня 2017 року.

²²⁷ Консультативний висновок Міжнародного Суду від 21 червня 1971 року – *Юридичні наслідки для держав щодо триваючої присутності Південної Африки у Намібії* (Південно-Західна Африка), незважаючи на Резолюцію Ради Безпеки ООН 276 (1970), пункт 125; *Лоїзиду проти Туреччини* (міркування по суті), Рішення від 18 грудня 1996 року, ЄСПЛ (1996), пункт 45; *Кіпр проти Туреччини* (розгляд за суттю), Рішення від 10 травня 2001 року, ЄСПЛ (2001), пункт 90 та «ПМР» (*Див. Ілашку та інші проти Молдови і Російської Федерації*, заява № 48787/59, Рішення від 8 липня 2004 року, пункти 458-461).

²²⁸ Проект Закону «Про тимчасово окуповану Російською Федерацією територію України» № 6400-2 від 10 травня 2017 року; та проект Закону «Про тимчасово окуповані Російською Федерацією та тимчасово непідконтрольні території України внаслідок збройного конфлікту з використанням терористичних угруповань, які отримують підтримку ззовні» № 6400-1 від 10 травня 2017 року.

²²⁹ Намагаючись вирішити проблему з невизнанням документів, виданих «органами влади» на території, що не контролюється Урядом, один із альтернативних законопроектів відкрито дозволяє використовувати такі документи як доказ в процесі встановлення факту народження і смерті. Положення іншого альтернативного документа щодо цього питання виявляються досить суперечливими.

²³⁰ Закон України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо удосконалення механізмів забезпечення завдань кримінального провадження» № 1950-VIII від 16 березня 2017 року.

²³¹ *Див.* Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 лютого до 15 травня 2016 року, пункт 173.

що контролюються Урядом, можуть відкрити заочне провадження, а вона не буде мати жодного уявлення про кримінальні звинувачення, висунуті проти неї.

170. Тимчасові правила, які УВКПЛ раніше оцінювало як такі, що створюють ризик порушення прав на належну правову процедуру та справедливий судовий розгляд²³², будуть застосовуватися і надалі до тих пір, поки Державне бюро розслідувань не працювати розпочне свою роботу, що повинно статися не пізніше 19 листопада 2017 року. Позитивним є те, що деякі найбільш спірні положення, такі як продовження терміну попереднього слідства і тримання під вартою від 12 до 18 місяців, а також обов'язкове оприлюднення оголошень про виклик до суду в друкованих засобах масової інформації, були видалені з тексту закону до його остаточного ухвалення.

C. Судова реформа

171. Створення нового Верховного Суду є однією з найбільших ініціатив в рамках судової реформи, що почалася з прийняттям змін до Конституції у червні 2016 року²³³. Україна врахувала рекомендації Венеціанської комісії щодо перетворення чотирирівневої судової системи на трирівневу. Таким чином, замість трьох вищих спеціалізованих судів та діючого Верховного суду створюється єдиний Верховний суд.

172. Конкурс на заміщення 120 посад суддів Верховного суду розпочався у листопаді 2016 року і був організований за чотирма напрямками спеціалізації: цивільне, кримінальне, адміністративне і господарське право. Починаючи з 21 квітня 2017 року кандидати, які успішно пройшли анонімне тестування та виконали практичне завдання, почали проходити співбесіду. Всі співбесіди є загальнодоступними і за ними можна спостерігати онлайн. З 382 кандидатів, які залишилися, 73 відсотки складають судді, 10 відсотків – адвокати, 10 відсотків – науковці та 7 відсотків мають змішану кваліфікацію. Процес відбору не було завершено до 31 березня 2017 року, як було заплановано. Новий термін завершення не встановлений.

173. Для того, щоб Верховний суд міг розпочати свою роботу відповідно до судової реформи, 23 березня Президент подав до Верховної Ради проект Закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу, Цивільного процесуального кодексу, Кодексу адміністративного судочинства та інших законодавчих актів»²³⁴. Проект закону був розроблений робочою групою Ради з питань судової реформи, що є консультативним органом при Президентові України. Законопроект передбачає внесення змін, що позитивно оцінюються УВКПЛ, а саме: запровадження електронного урядування, спрощених судових процедур, правил предметної юрисдикції і використання посередництва як засобу вирішення спорів.

D. Національні інституції з прав людини

174. 27 квітня п'ятирічний строк перебування на посаді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (Омбудсман в Україні) закінчився. Відповідно до закону, особа, що наразі займає посаду Уповноваженого з прав людини, продовжує виконувати свої повноваження до того моменту, поки на посаду не буде призначено нову особу²³⁵. Відповідно до процедури, щонайменше чверть народних депутатів або Голова Верховної Ради мають право номінувати

---

²³² Там же.

²³³ Див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні в період з 16 травня до 15 серпня 2016 року, пункти 18-22.

²³⁴ Проект Закону «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», № 6232 від 23 березня 2017 року.

²³⁵ Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» № 776/97-ВР від 23 грудня 1997 року, стаття 9.

кандидатів на цю посаду до 17 травня²³⁶. УВКПЛ нагадує, що відповідно до Підкомітету з акредитації Глобального альянсу національних інституцій з прав людини існуюча процедура обрання та призначення має бути переглянута задля забезпечення її відповідності Паризьким принципам²³⁷. Процес має гарантувати прозору, відкрити та засновану на власних досягненнях кандидатів процедуру відбору, що своєю чергою має забезпечити незалежність та довіру громадськості до національних інституцій з прав людини. Зокрема, процедура обрання та призначення має включати публічне оголошення вакансії, передбачати єдині чіткі критерії оцінки особистих заслуг кандидатів, а також базуватись на широких консультаціях із залученням громадськості.

VIII. Технічне співробітництво та інституційний розвиток

175. УВКПЛ регулярно бере участь у заходах щодо технічного співробітництва та інституційного розвитку тим задля того, щоб сприяти Уряду у виконанні міжнародних зобов'язань України щодо просування та захисту прав людини.

176. 23 березня, в рамках Універсального періодичного огляду (УПО) УВКПЛ представило спільний документ агенцій Організації Об'єднаних Націй в Україні з оцінкою того, як Україна виконує свої міжнародні зобов'язання у сфері захисту прав людини. 19 квітня УВКПЛ також взяло участь у організованій Програмою розвитку Організації Об'єднаних Націй та офісом Уповноваженого з прав людини презентації альтернативних доповідей, представлених більш ніж десятьма українськими громадськими організаціями і об'єднаннями в рамках УПО. Під час цього заходу УВКПЛ закликала Уряд і недержавних суб'єктів долучитися до консультацій присвячених підготовці національної доповіді України, що має бути підготовлена до 12 серпня 2017 року, щоб на додаток до діяльності і зобов'язань Уряду обов'язково включити до неї погляди і проблеми стосовно захисту прав людини, що стосуються широких верств суспільства.

177. УВКПЛ відзначає позитивну реакцію Уряду України на тематичну доповідь УВКПЛ щодо сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом в Україні, опубліковану 16 лютого 2017 року. 24 лютого Генеральна прокуратура надіслала листа до УВКПЛ, в якому висловила інтерес до доповіді та проінформувала про призначення слідчого, який буде досліджувати справи, про які йдеться у доповіді.

178. Протягом звітного періоду УВКПЛ взяло участь у семи заходах, що проводилися організаціями-партнерами на місцевому, національному та міжнародному рівнях, під час яких було представлено тематичну доповідь УВКПЛ щодо сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. Понад 300 представників міжнародних організацій, державних установ і громадянського суспільства були проінформовані про ключові висновки доповіді, а також про практичні рекомендації для всіх сторін конфлікту.

179. УВКПЛ як і раніше підтримує впровадження Стамбульського протоколу щодо ефективного розслідування і документування тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання²³⁸. У березні 2017 року УВКПЛ завершило тренінги присвячені Стамбульському протоколу, що проводилися з січня для близько 400 новопризначених регіональних прокурорів. УВКПЛ також почало співпрацювати з ПРООН щодо розробки спільного проекту з надання технічної допомоги у боротьбі із застосуванням тортур.

---

²³⁶ Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» № 776/97-ВР від 23 грудня 1997 року, стаття 6.

²³⁷ Звіт Підкомітету з акредитації Глобального альянсу національних інституцій з прав людини, жовтень 2014 року, С. 35 – 36.

²³⁸ Доступний за посиланням: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training8Rev1en.pdf>.

IX. Висновки та рекомендації

180. Існує доволі мало доказів, які б свідчили про серйозні наміри реалізувати Мінські домовленості у найближчому майбутньому. «Зобов'язання» щодо припинення вогню, які сторони неодноразово підтверджували як до, так і під час звітного періоду, постійно виявляються ненадійними і нетривалими, оскільки обидві сторони продовжують регулярно застосовувати важкі види озброєнь. Водночас, цивільне населення з обох боків від лінії зіткнення продовжує нести тягар наслідків. Хоча населення й проявляє стійкість, воно все більше впадає у відчай та втрачає надію на повернення до нормального життя.

181. Заходи з вшанування третьої річниці насильства на Майдані та в Одесі пройшли без будь-яких серйозних інцидентів, що свідчить про поліпшення ситуації з охороною громадського порядку та забезпеченням безпеки. Однак все ще немає помітного прогресу в розслідуванні та притягненні до кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні насильства та вбивствах. У поєднанні з новими випадками порушень прав людини та зловживань, що мали місце з обох боків від лінії зіткнення, ці фактори загострюють почуття безкарності за подібні дії.

182. Непропорційні обмеження свободи пересування продовжували мати суттєвий вплив на населення, особливо у березні, через різке збільшення кількості цивільних осіб, зокрема, пенсіонерів, яким було необхідно перетнути лінію зіткнення задля того, щоб забезпечити отримання соціальних виплат та грошової допомоги. Зростаюча ізоляція деяких населених пунктів, розташованих поблизу лінії зіткнення, де пересування найбільш обмежене, є великою загрозою для здоров'я, безпеки та життя їх жителів. Триваюче погіршення ситуації зі свободою думки і на вільне вираження поглядів мало значний вплив на доступ громадськості до інформації та плюралізму думок.

183. Ці тенденції, разом зі скороченням простору, особливо на території, що контролюється озброєними групами, для діяльності гуманітарних організацій, що надають істотну допомогу вразливим верствам населення, мають невтішні перспективи щодо майбутнього примирення і розвитку. УВКПЛ підкреслює, що єдиним надійним шляхом до мирного вирішення конфлікту та майбутнього розвитку України є повне і рішуче виконання Мінських домовленостей.

184. УВКПЛ, як і раніше, стурбоване порушеннями прав людини та порушеннями міжнародного гуманітарного права в окупованому Російською Федерацією Криму, зокрема, це стосується кримськотатарського населення. УВКПЛ буде продовжувати контролювати та повідомляти про ситуацію з правами людини в Криму, зокрема, щодо дотримання тимчасових заходів, введених ухвалою Міжнародного Суду.

185. Більшість рекомендацій, що були зроблені УВКПЛ у попередніх доповідях щодо ситуації з правами людини в Україні, досі не були виконані та залишаються актуальними. УВКПЛ також рекомендує:

186. Органам державної влади України:

- a) Кабінету Міністрів України – заснувати механізм для розслідування випадків мародерства, зайняття та військового захоплення цивільної власності;
- b) Службі безпеки України та іншим правоохоронним органам – забезпечити доступ затриманого до адвоката одразу після їх ув'язнення і утримуватися від вчинення будь-яких слідчих дій за відсутності останнього;
- c) Кабінету Міністрів України – включити пункт про імплементацію положень Стамбульського протоколу до Плану дій з прав людини для сприяння ефективного розслідування і документування тортур;

- d) Генеральній прокуратурі України – розслідувати всі заяви про свавільні затримання та / або тортури і жорстоке поводження із затриманими у справах, пов'язаних з конфліктом, вчинені працівниками Служби безпеки або особами чи групами осіб, що діють з їх дозволу, за їх підтримки чи згодою, і гарантувати притягнення до відповідальності за порушення прав людини незважаючи на те, що порушення могли бути скоєні особами, які виконують службові обов'язки;
- e) Судам – ретельно переглядати заяви про визнання вини, надані як доказ, і враховувати ті, що отримані за допомогою катувань або примусу;
- f) Судам – гарантувати, щоб суд над особами звинуваченими у приналежності до озброєних груп, відбувався без зайвих затримок, а також з дотриманням всіх гарантій справедливого судового розгляду;
- g) Судам – відмовитися від автоматичного продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для затриманих у справах, пов'язаних з конфліктом, яких обвинувачують у приналежності до озброєних груп;
- h) Штабу антитерористичної операції, Кабінету Міністрів України та Міністерству з питань тимчасово окупованих територій і внутрішньо переміщених осіб – скасувати зайві та непропорційні обмеження свободи пересування, а також забезпечити, щоб:
1) цивільні особи могли перетинати лінію зіткнення на всіх типах транспортних засобів, включаючи громадський транспорт;
2) цивільні особи могли перевозити особисті речі, необхідні для нормального життя;
3) дозволи на перетин лінії зіткнення могли бути визнані недійсними лише на доведених законних підставах, з належним повідомленням і дієвим порядком оскарження;
- i) Державній прикордонній службі України – збирати дані про стать та вік людей, які перетинають лінію зіткнення, для того, щоб створити належні умови для чоловіків, жінок і дітей, і таким чином пом'якшувати існуючі обмеження свободи пересування;
- j) Штабу антитерористичної операції, Державній прикордонній службі України, Державній податковій службі України – встановити та забезпечити ефективне функціонування процедури подачі скарг для жертв порушень прав людини на блокпостах;
- k) Штабу антитерористичної операції покласти на одну державну установу загальну відповідальність із управління блокпостами, включаючи адміністративні, санітарні та безпекові заходи, а також гарантувати наявність фінансових ресурсів;
- l) Адміністрації Президента України – розробити зміни до Закону України «Про запобігання корупції» і створити сприятливі умови для діяльності антикорупційних організацій в Україні;
- m) Уряду України – гарантувати, щоб жителі всіх сел розташованих безпосередньо біля лінії зіткнення могли реалізувати свої соціальні та економічні права та користуватися своїми основоположними свободами. Зокрема, шляхом створення нової місцевої адміністрації або ж шляхом розширення повноважень вже існуючих адміністрацій для забезпечення ефективної роботи органів

виконавчої влади в селищах Піски, Водяне, Сєверне і Опитне в Донецькій області;

- n) Кабінету Міністрів України та Міністерству соціальної політики України – гарантувати всім громадянам України, що мають право на отримання соціальних виплат, в тому числі пенсій, реалізувати таке право незалежно від статусу ВПО або місця проживання;
- o) Кабінету Міністрів України – ефективно реагувати на ситуацію з розселенням та розміщенням ВПО, які проживають в центрах компактного проживання;
- p) Верховній Раді України – прийняти запропоновані зміни до законодавства, що дозволили б ВПО та іншим внутрішнім мігрантам повною мірою реалізувати їх право голосу;
- q) Кабінету Міністрів України – запровадити незалежні, прозорі та недискримінаційні процедури документації і перевірки прав власності на житло, землі, інші об'єкти власності і створити спеціальний реєстр зруйнованого або пошкодженого житла або іншої власності, а також комплексний юридичний механізм компенсації, що також був би доступний для людей, які проживають на територіях підконтрольних озброєним групам;
- r) Верховній Раді України – переглянути процедуру обрання і призначення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини відповідно до рекомендацій Підкомітету з акредитації Глобального альянсу національних інституцій з прав людини і включити такі вимоги: публічно оголошувати вакансії, оцінювати кандидатів на основі встановлених, об'єктивних, доступних громадськості критеріїв, а також забезпечити широкі консультації із залученням громадськості під час процесу перевірки, відбору та призначення.

187. Усім сторонам, що беруть участь у бойових діях у Донецькій і Луганській областях, зокрема, Збройними силами України та озброєним групам самопроголошених «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки»:

- a) Забезпечити дотримання режиму припинення вогню та виконання інших зобов'язань, передбачених Мінськими домовленостями, зокрема, щодо відведення заборонених видів озброєнь та розведення збройних формувань і важких озброєнь;
- b) Утриматись від невибіркових обстрілів населених районів і не розміщувати військові об'єкти в межах або поблизу густонаселених районів, медичних установ і шкіл, дотримуючись запобіжних заходів передбачених міжнародним гуманітарним правом;
- c) Припинити всі військові дії навколо цивільної інфраструктури та об'єктів, необхідних для виживання цивільного населення, особливо поблизу ліній електропередачі та об'єктів водопостачання. Гарантувати негайний, безпечний і безперешкодний доступ ремонтним бригадам до таких об'єктів інфраструктури;
- d) Дозволити регулярний і безперешкодний доступ зовнішнім спостерігачам до всіх місць позбавлення волі, а також гарантувати конфіденційність проведення інтерв'ю;
- e) Вжити комплексних заходів щодо захисту цивільних осіб, які перетинають лінію зіткнення, гарантувати, що транспортні коридори і контрольні пункти в'їзду-виїзду є зоною, що не

обстрілюється, та посилити їх захист від сексуального чи гендерно-обумовленого насильства;

- f) Сприяти вільному і безперешкодному пересуванню цивільних осіб через лінію зіткнення шляхом збільшення числа транспортних коридорів і контрольних пунктів в'їзду-виїзду, особливо у Луганській області;
- g) Гарантувати безпеку і свободу пересування жителям сіл, що знаходяться в «сірій зоні» і в безпосередній близькості від лінії зіткнення, а також сприяти (в тому числі шляхом надання регулярного транспорту) реалізації їх права на охорону здоров'я, освіти та соціальне забезпечення.

188. Уряду Російської Федерації:

- a) Припинити практику ретроактивного застосування кримінального законодавства щодо дій, вчинених до введення законів Російської Федерації у Криму;
- b) Забезпечити належну медичну допомогу всім особам, що утримуються в пенітенціарних установах в Криму, незалежно від їх громадянства, національності чи походження;
- c) Повернути в Крим усіх переміщених до Російської Федерації осіб, що знаходяться під захистом, відповідно до положень міжнародного гуманітарного права, що забороняють насильницьке переміщення або депортацію осіб, що знаходяться під захистом, з окупованої території на територію держави-окупанта;
- d) Припинити примушувати кримчан служити в збройних силах Російської Федерації;
- e) Скасувати законодавство, яке дозволяє примусові виселення та конфіскацію приватної власності у Криму;
- f) Утримуватися від збереження або накладання обмежень щодо можливості кримсько-татарської общини зберегти їх представницькі інституції, включаючи Меджліс;
- g) Забезпечити доступність освіти українською мовою.

189. Світовій спільноті:

- a) Використовувати всі дипломатичні канали для вчинення тиску на всі сторони конфлікту з метою припинення бойових дій, звертаючи особливу увагу на страждання цивільного населення і ситуацію з правами людини, спричинену конфліктом; зокрема, закликати сторони дотримуватися своїх зобов'язань щодо припинення вогню, відведення зброї та початку розмінування;
- b) Нагадувати усім сторонам, що беруть участь у бойових діях, суворо дотримуватися міжнародного права прав людини та гуманітарного права щодо забезпечення захисту цивільного населення;
- c) Спонукаати сторони, які беруть участь у бойових діях, гарантувати безпечний і безперешкодний доступ ремонтних бригад до пошкоджених об'єктів цивільної інфраструктури.